

FANGSTENS OMFANG OG BETYDNING I FJELLTRAKTENE.

*EN STUDIE AV FANGSTANLEGG OG FANGSTGROPER FOR
REIN I RENDALEN, OG ENGERDAL, HEDMARK.*

Monica Bye Spånberg

Masteroppgave i arkeologi

Vår 2014

UiO : Institutt for arkeologi, konservering og historie
Det humanistiske fakultet

Forsidebilde:

Bilde fra utgravningen av Grop 2 i Spekelia i Rendalen kommune sommeren 2013. Bildet er tatt mot vest. Foto: Monica Bye Spånberg.

FORORD

Arbeidet med denne avhandlingen har gitt meg mulighet til å jobbe med flere aspekter innenfor arkeologi. Å få lov til å jobbe med helt nytt materiale i et område hvor det er gjort lite tidligere har vært svært motiverende og spennende, men også utfordrende til tider. Alle kart og tabeller i oppgaven som ikke inneholder kildehenvisning, er laget av undertegnede.

Takket være god hjelp underveis har jeg klart å holde motet oppe, også når utfordringene har hopet seg opp. Først og fremst må jeg rette en stor takk til min veileder gjennom prosjektet: Per Ditlef Fredriksen, som hele tiden har vært entusiastisk og støttende, men også har kommet med utfordringer og krav underveis. Det har gjort prosjektet overkommelig, også for en notorisk skippertaksstudent.

Det er andre som også har bidratt til at prosjektet har latt seg gjennomføre, og de fortjener selvfølgelig også en takk. Per Olav Mathiesen som først introduserte meg for temaet og materialet. Takk for flotte turer, inspirerende samtaler og utlån av både registreringsrapporter og litteratur. Tina Amundsen og Ove Holseng skal ha en særlig takk for all god hjelp i forbindelse med arbeidet før, under og etter utgravningen i Spekelia. Takk til Jostein Bergstøl for at jeg har fått ta del i to andre utgravninger og benytte meg av materialet. Takk alle sammen, for deling av erfaringer, all hjelp med utgravningsrapporten og for gode innspill i skriveprosessen.

En stor takk til venner og medstudenter, som har bidratt til å gjøre studietiden ekstra innholdsrik og morsom. Spesielt vil jeg takke Nora som har tatt i mot meg med åpne armer og gitt meg et sted å sove på mine turer til Oslo de siste to årene. Familien og svigers fortjener en takk for all oppmuntring underveis og for å ha holdt ut med mastersnakkett mitt det siste året. Sist, men ikke minst må jeg takke Jonas, som har hatt en enorm tålmodighet med mine opp- og nedturer dette året. Tusen takk for all støtte og tiltro. Jeg hadde ikke klart å få til dette uten deg.

Innholdsfortegnelse

FIGUROVERSIKT	VII
TABELLOVERSIKT	VII
DEL I – BAKGRUNN, RAMMEVERK OG TILNÆRMING	1
1 INNLEDNING	2
1.1 BAKGRUNN, MÅL OG PROBLEMSTILLING	3
1.2 BEGREPSAVKLARINGER	5
1.2.1 Fangstgrop.....	5
1.2.2 Utmark og fangstmark.....	7
1.3 STRUKTUR PÅ OPPGAVEN.....	8
2 LANDSKAP OG FORSKNINGSSTATUS	9
2.1 UNDERSØKELSESGRÅDE – LANDSKAP OG ARKEOLOGISK MATERIALE.....	9
2.1.1 Grop 1.....	10
2.1.2 Grop 2.....	11
2.2 FANGST OG FORSKNING - FORSKNINGSSTATUS.....	13
2.3 OPPSUMMERING.....	16
3 TEORETISK RAMMEVERK OG METODE	17
3.1 TEORETISK RAMMEVERK	17
3.1.1 Identitetsteori.....	18
3.1.2 Samfunn og økonomi – motivasjon for fangst.....	19
3.1.3 Funksjonell analyse – beregning av omfang.....	20
3.2 TEKNISK ANSKAFFELSE AV DATA.....	21
3.2.1 Registrering og kartfesting.....	21
3.2.2 Utgravning.....	21
3.2.3 Etterarbeid.....	22
3.2.4 Kildekritiske forhold	23
3.3 OPPSUMMERING.....	23
DEL II - DATERING OG OMFANG. FANGSTENS RESSURSBEHOV OG SOSIALE KONTEKST	25
4 DATERING OG OMFANG	26
4.1 MATERIALE FRA UTGRAVNINGENE	26
4.1.1 Grop 1.....	26
4.1.2 Grop 2.....	28
4.1.3 Samtidighet	32
4.2 REGISTRERING - OMFANG.....	34
4.2.1 Storlegda-anlegget.....	34
4.2.2 Langsjøanlegget.....	35
4.3 OPPSUMMERING.....	36
5 RESSURSBEHOV	38
5.1 REKONSTRUKSJON I JÄMTLAND	38
5.2 REKONSTRUKSJON VED DOKKFLØYVATN	39
5.3 HOLSENGS ANALYSE AV ORVDALSSYSTEMET	39
5.4 BEREGNET TIDSFORBRUK FOR STORLEGDA-ANLEGGET OG LANGSJØANLEGGET.....	40
5.4.1 Sperregjerder.....	41
5.4.2 Gropenes størrelse.....	42
5.4.3 Grunn-/graveforhold.....	43
6 SAMFUNNSMESSIG BETYDNING	46

6.1 SELVFORSYNING, ØKONOMI OG HANDEL – MOTIVASJON FOR FANGST	46
6.1.1 <i>Yngre bronsealder</i>	46
6.1.2 <i>Romertid</i>	47
6.1.3 <i>Merovingertid og tidlig vikingtid</i>	48
6.1.4 <i>Middelalder</i>	48
6.2 IDENTITETSPERSPEKTIVET	50
6.2.1 <i>Gjenstandsfunn</i>	51
6.2.2 <i>Fangstmarksgraver</i>	52
6.2.3 <i>Problematisering av tokultursmodellen</i>	53
6.2.4 <i>Utmarksbruk eller fangstmarksbruk?</i>	53
7 SAMMENFATNING OG AVSLUTNING	56
7.1 OPPSUMMERING OG KONKLUSJON	56
7.1.1 <i>Datering og samtidighet</i>	56
7.1.2 <i>Omfang og ressursbehov</i>	57
7.1.3 <i>Organisering</i>	58
7.2 VIDERE FORSKNING	59
LITTERATUR	62
APPENDIKS 1 – ENGERDAL	68
APPENDIKS 2 – RENDALEN	75

FIGUROVERSIKT

Figur 1: Oversiktskart med Hedmark fylke markert og Rendalen og Engerdal kommune innfelt.	3
Figur 2: Illustrasjon av fangstgroprekke med enkelt sperregjerde, hvor gropene i åpningene er tildekket og kamuflert (etter Mathiesen og Andreassen 2009:23).	5
Figur 3: Fangstgrop av "Ledsager-type". (Jacobsen og Follum 2008).....	6
Figur 4: Rendalen og Engerdal kommune med undersøkelsesområdet markert.	10
Figur 5: Undersøkelsesområde Engerdal kommune.....	11
Figur 6: Undersøkelsesområde Rendalen kommune.....	12
Figur 7: Oversiktskart fangstanlegg registrert av Per Olav Mathiesen (Mathiesen 2005:8).	16
Figur 8: Grop 1, ved Langsjøen i Engerdal kommune. Foto: P. O. Mathiesen.	27
Figur 9: Grop 2 i Spekelia i Rendalen kommune. Foto: M. B. Spånberg.	28
Figur 10: Veggen av Grop 2, med kull og never. Foto: M. B. Spånberg.	29
Figur 11: Trevirke funnet i Grop 2. Foto: M. B. Spånberg.	30
Figur 12: Kalibrerte dateringer av Speke10 og Speke15. Kalibrert med OxCal, IntCal13.	30
Figur 13: Oversikt over de to MA-dateringenes plassering i forhold til hverandre i Storlegda-anlegget.....	33
Figur 14: Oversiktsbilde av Elgpiggen og de to dalførene Orvdalen og Spekedalen, som Storlegda-anlegget krysser. Foto: M. B. Spånberg.	35
Figur 15: Prinsippet for hafell-gjerde, med stolper som ble satt i kryss for å holde kvist og trær som ble lagt på bakken. (etter Gustafson 2001:8).....	42
Figur 16: Profiltegning av Grop 2.	43
Figur 17: Handel og utveksling av jern, varer og tjenester i Østerdalen og Solør i vikingtid og tidlig middelalder (Rundberget 2012).	49
Figur 18: Runebommehammeren fra Nordset i Rendalen (Bergstøl 2008:98).....	52

TABELLOVERSIKT

Tabell 1: Oversikt over relevante arkeologiske perioder for denne oppgaven (etter Jacobsen og Follum 2008).....	2
Tabell 2: 3 faser for fangst i Dovre (etter Mikkelsen 1994).....	4
Tabell 3: Oversikt over prøvemateriale og dateringsresultater fra Grop 2. Kalibrert datering er gjort av Beta Analytic Inc.....	31
Tabell 4: Beregning av tidsforbruk for bygging av fangstgrop.	44
Tabell 5: Samlet oversikt over dateringsresultatene fra Grop 1 og 2.	57
Tabell 6: Oversikt over de to undersøkte fangstgroprekke.	58

DEL I

BAKGRUNN, RAMMEVERK OG TILNÆRMING

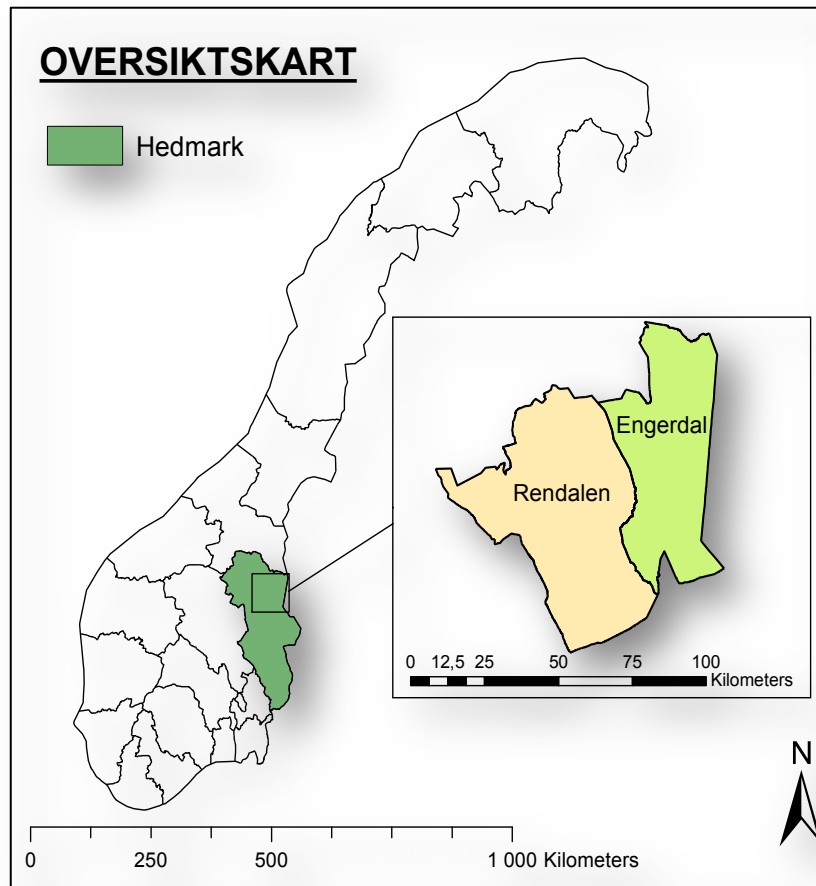
1 INNLEDNING

Med denne oppgaven ønsker jeg å tilføre ny kunnskap om gropfangst av rein i fjellområdene i Hedmark. Fangstgroper og fangstanlegg er en dominerende del av kulturminnene i den norske utmarka fra Setesdalsheiene og Ryfylkeheiene i sør til Varanger i nord, og flere steder er det tydelig at omfanget har vært stort. Lengst nord i Hedmark fylke er det i løpet av de siste 10 årene funnet nærmere 2000 fangstgroper. Til tross for en del registreringsaktivitet er det relativt sett foretatt lite arbeid med gropene og fangstanleggene i dette området tidligere, og kun et fåtall groper er blitt undersøkt. To groper ble utgravd i løpet av 2012-2013. Resultatene fra disse utgravningene og rekkene som disse gropene inngår i danner det materielle utgangspunktet for denne oppgaven. Gropene ligger i to ulike fangstgroprekker i grenseområdet mellom kommunene Rendalen og Engerdal (figur 1). Disse rekkene er to av mange som er blitt avdekket i dette området de siste årene (jf. kap. 2.2). I tillegg til disse to utgravningene, ble det i 2013 gravd ut ytterligere en fangstgrop, som også skulle vært en del av primærmaterialet for denne avhandlingen. Dessverre har det tatt for lang tid å få resultatene fra denne utgravningen slik at jeg så meg nødt til å utelate den fra arbeidet. Denne utgravningen vil derfor bare bli presentert kort i siste kapittel.

Isolert sett er materialet forholdsvis avgrenset. Dateringene fra utgravningene plasserer bruken av gropene til bronsealder (BA), romertid (RT), merovingertid (MVT), tidlig vikingtid (VT) og middelalder (MA) (jf. kap. 4.1), funn og materiale datert til steinalderen vil derfor ikke bli vektlagt i denne oppgaven (tabell 1). Flere av disse periodene er preget av endringer, både sosialt og økonomisk, og konteksten som gropene har inngått i kan ha vært forskjellig i de ulike periodene. Omfanget og organiseringen av fangsten bør derfor ses ut i fra et større perspektiv, ikke bare på et lokalt men også på et regionalt og over-regionalt nivå.

Tabell 1: Oversikt over relevante arkeologiske perioder for denne oppgaven (etter Jacobsen og Follum 2008).

Hovedperioder	Underperioder		Datering
Bronsealder	Eldre bronsealder		1800-1100 f. Kr.
	Yngre bronsealder		1100-500 f. Kr.
Jernalder	Eldre jernalder	Førromersk jernalder	500 f. Kr. - Kr. f.
		Eldre romertid	Kr. f. - 200 e. Kr.
		Yngre romertid	200-400 e. Kr.
		Folkevandringstid	400-550 e. Kr.
	Yngre jernalder	Merovingertid	570-800 e. Kr.
		Vikingtid	800-1050 e. Kr.
Middelalder			1050-1537 e. Kr.
Nyere tid			1537 e. Kr. - nåtid

Figur 1: Oversiktskart med Hedmark fylke markert og Rendalen og Engerdal kommune innfelt.

1.1 BAKGRUNN, MÅL OG PROBLEMSTILLING

Egil Mikkelsen (1994) har foretatt undersøkelser av organiseringen av massefangst av villrein i Dovre, om lag 10 mil vest for undersøkelsesområdet for denne oppgaven. Ut i fra resultatene fra undersøkelsene konkluderte Mikkelsen med at det hadde foregått en endring i løpet av 900-tallet fra jakt med pil og bue i MVT, mot en ekspanderende og mer etablert massefangst i VT og MA (tabell 2). Den mest intensive ressursutnyttelsen fant sted i perioden 1000-1300 e. Kr. (Mikkelsen 1994:97). I følge Jostein Bergstøl (2008:199) er det typisk for Østerdalen at man innen fangst finner en fase i EJA og en i VT/MA. På denne bakgrunnen ønsker jeg å se hvordan disse observasjonene stemmer med resultatene fra utgravningene i Rendalen og Engerdal. Kan det skilles ut ulike faser for fangsten og i hvilken grad stemmer disse med de typiske fasene og resultatene fra Dovre? Jeg ønsker å se om blant annet Mikkelsens arbeid, sammen med rekonstruksjoner av tidsforbruk kan bidra til å besvare de to spørsmålene man

stadig har vendt tilbake til i tidligere arbeider fra området: ”Hvor mange av gropene og groprekkene har vært i bruk samtidig?” og ”Hvem er det som har driftet fangsten?”

Tabell 2: 3 faser for fangst i Dovre (etter Mikkelsen 1994).

Fase	Datering	Metode
1	400-985 e. Kr.	Jakt med pil og bue
2	985-1280 e. Kr.	Massefangstanlegg
3	1280-1650 e. Kr.	Enkeltstående fangstgroper/ mindre groprekker

Målet med prosjektet er først å fremst å bidra til ny kunnskap gjennom undersøkelsen av de to fangstgropene, kombinert med en funksjonell analyse. Dette innebærer i korte trekk at jeg gjennom analyse av dateringsresultatene, tidsforbruk og avstand mellom gropene vil gi en vurdering av omfanget og ressursbehovet som groprekkene har hatt i de ulike periodene. For en mer omfattende beskrivelse av metodikken, se kap. 3. Med utgangspunkt i de to spørsmålene og denne metodekombinasjonen er det tre problemstillinger som jeg ønsker å undersøke nærmere:

1. Når var fangstgropene i bruk, og har de vært i drift samtidig?
2. Hvilket omfang hadde bruken av groprekkene, og hvor store ressurser krevdes for å drifte dem?
3. Hvem driftet fangsten, og på hvilke måter kan driften relateres til en overordnet samfunnsstruktur?

Den første problemstillingen er viktig for å plassere fangsten i tid og skaper grunnlaget for de to neste spørsmålene. Gjennom dateringer fra utgravningene vil vi få et bilde av når gropene har vært i bruk og om det er samsvar mellom dateringene over større områder. Ved å se på rekkene som gropene er plassert i og vurdere sannsynligheten for at alle gropene i ei rekke har vært i bruk samtidig, vil jeg forsøke å si noe om omfanget og ressursbehovet. Den tredje problemstillingen ser på fangsten i et større perspektiv og driften av fangsten ut i fra konklusjonene fra de to første spørsmålene.

For den tredje problemstillingen er to delspørsmål relevante:

- a) Har fangsten hatt en ervervsmessig og/eller sosial motivasjon, og har slik motivasjon variert i ulike perioder?

- b) Har det vært tale om omfattende fangst med overordnet hierarkisk organiseringen, styrt av en elite hvor selve fangsten har blitt foretatt av lokalbefolkningen (for eksempel i form av samiske eller norrøne fangstfolk), eller har det vært en interaksjon/distribuering mellom den norrøne og samiske befolkningen?

1.2 BEGREPSAVKLARINGER

Før vi går videre er det viktig med noen presiseringer av begreper som blir benyttet i denne oppgaven. For det første er det viktig å forklare hva jeg legger i begrepet fangstgrop. Videre vil jeg gjøre en presisering av begrepene utmark og fangstmark, og hvordan disse termene vil bli brukt som et grunnlag i drøftingen av fangsten som en tilleggsmat for en jordbruksbefolkning eller som en primærmat for en fangstbefolkning.

1.2.1 Fangstgrop

I denne oppgaven vil begrepet fangstgrop bli benyttet om både murte og gravde groper i terrenget beregnet på fangst av elg og rein. Flere groper plassert i rekke omtales som fangstanlegg (figur 2) (Østmo og Hedeager 2005:94). Der massefangstanlegg er nevnt menes særlig lange groprekker og fangstruser hvor store flokker med rein blir drevet inn i avlivningsområder. Det har ofte vært vanlig å bruke uttrykkene dyregraver eller fangstgraver, men i områdene hvor fangstgropene ligger finner vi også gjerne fangstmarksgraver, som er en typisk gravform fra jernalderen (JA) i fjell og skogområder i Norge og Sverige. Derfor blir begrepet fangstgrop anvendt for å unngå misforståelser.

Figur 2: Illustrasjon av fangstgroprekke med enkelt sperregjerde, hvor gropene i åpningene er tildekket og kamouflert (etter Mathiesen og Andreassen 2009:23).

De steinmurte gropene er vanligst i fjellområdene og har nok derfor generelt blitt benyttet til fangst av rein. Når det gjelder de jordgravde gropene er det en betydelig variasjon i utforming, og det ser ut til at den viktigste forskjellen mellom jordgravde groper for rein og elg er størrelsen på gropene (Østmo og Hedeager 2005:94). Vanligvis er ei fangstgrop for elg 5-6 meter i diameter og har en dybde på 2-3 meter, mens fangstgrop for rein er 2-3x3-4 meter og har en dybde på 1,5-2 meter. Felles for begge er at fangstgropene ser ut til å ha blitt tatt i bruk i løpet av BA, men at den mest utbredte bruken har vært i JA og da særlig fra slutten av VT og MA (Jacobsen og Follum 2008:217-221). Mellom gropene har det vært satt opp en eller annen form for sperregjerder som har ledet dyrene mot gropene.

Gropenes utforming varierer ut i fra grunnforhold og tilgang på materiale, men det er særlig en konstruksjon som ser ut til å blitt benyttet for elggroper, og det er den såkalte ledsagertypen (figur 3). Denne kjennetegnes ved at gropa har hatt en traktformet konstruksjon hvor det har vært en rektangulær kasse i bunnen av gropa som har gjort det vanskelig for dyret å komme seg opp. I gropene for rein ser det ut til at det i blant bare er benyttet plater eller steinheller i endeveggene i stedet for hele kassekonstruksjoner (Jacobsen og Follum 2008:219-221).

Figur 3: Fangstgrop av "Ledsager-type". (Jacobsen og Follum 2008)

I historisk tid har fangstgroper vært en kjent utmarksnæring til jordbruket, og flere historier forteller om barn som har valgt å arve fangstgroper fremfor gården (Bugge og Hødnebø 1958:400). Den økonomiske interessen ligger sannsynligvis til grunn for den omfattende fangsten i norske fjellområder. Dette har til tider lagt et stort press på bestanden av rein og elg, noe som førte til et forbud mot gropfangst av elg og hjort i 1863 og et tilsvarende forbud mot fangst av rein i 1866 (Jacobsen og Follum 2008:216). I Rendalen, som er primærområde for denne oppgaven, ble det allerede i 1726 fastsatt et forbud mot vinterjakt og dyregravfangst, for å styrke viltstammen (Mathiesen 2003:23).

1.2.2 Utmark og fangstmark

Landskapet blir oppfattet subjektivt ut i fra individuelle og kulturelle betingelser (Gansum, et al. 1997:11). Hvilke begreper som bli benyttet til å beskrive landskapet er avhengig av hvordan man tolker det man ser. Jeg anser det derfor som nødvendig å gjøre en presisering av begrepene utmark og fangstmark, siden disse gjerne blir knyttet opp mot to ulike måter å forstå landskapet på.

Begrepet utmark er et forholdsvis ungt begrep som er tilknyttet gårdsbosetningene og blir sett på som en motsetning til innmarka, det som er innenfor gjerdene (f.eks. Svensson 2005; Øye 2005). Utmark kan beskrives som området utenfor gården, som i JA og MA er blitt brukt av et bofast bondesamfunn til blant annet blestring, setring, fangst og fiske. Næringene har vært et tillegg til jordbruket, og har hatt betydning for selve driften av gården (Svensson 2005:125). Svensson (2005:132) forklarer begrepet utmark som problematisk fordi det kun beskriver bondesamfunnets bruk av områdene utenfor innmarka og ikke åpner opp for at landskapet også har vært benyttet av en ikke-bofast befolkning. Svedjefinnene som kom til grenseskogene mellom Norge og Sverige på begynnelsen av 1700-tallet har en helt annen forståelse av landskapet. Svedjefinnene så på landskapet som en helhet, og hadde ingen dualistisk oppdeling av hjemme/innmark og borte/utmark (Holm 2005:176). Dette er en landskapsoppfatning som er mer vanlig hos mobile grupper. Siden det er usikkert hvorvidt fangsten har vært knyttet til mobile grupper eller mer bofaste jordbrukere, ser jeg et behov for å benytte begrepet fangstmark som et alternativ til utmark.

Enkelte av gravene i undersøkelsesområdet og ellers i de to kommunene er såkalte fangstmarksgraver. Dette er graver som ligger i skog og fjellområder og som ofte ligger i nærheten av fangstgroper og fangstanlegg. Begrepet indikerer at gravene er tolket til en fangstkontekst, uten noen tydelig kulturtilhørighet. Dersom gravene hadde vært knyttet til jordbruksbefolkningen kan man tenke seg at det naturlige navnet ville vært utmarksgraver. Blant enkelte arkeologer er disse gravene ansett å være av samisk eller østlig type (jf. Bergstøl 2008; Zachrisson 1997) og vil derfor bli nærmere presentert i kapittel 6 under identitetsperspektivet. Disse gravene er et godt eksempel på hvordan begrepene utmark og fangstmark gir kulturminner ulik betydning. Fangstmark vil her bli benyttet om det landskapet og den landskapsbruken som ikke kan knyttes til en bofast jordbrukende befolkning. Dette begrepet er friere enn utmarks-begrepet med tanke på identitet, og vil være særlig relevant i diskusjonen om hvem som har driftet fangsten i kapittel 6.

1.3 STRUKTUR PÅ OPPGAVEN

I arbeidet med oppgaven har det vært nødvendig å diskutere og analysere ulike typer data. Feltrapportene fra de to utgravningene og registreringsmaterialet har vært det primære materialet, i tillegg til egne observasjoner, tidligere forskning og bygdebøker/lokalhistoriske årbøker. Enkelte av kildene tilhører en mer populærvitenskapelig sjanger og det kan diskuteres i hvor stor grad slike bør vektlegges, samtidig er det i dette området få alternative kilder. Jeg har derfor valgt å benytte meg av disse kildene, men forsøkt å ha en kritisk tilnærming til de (jf. kap. 3.2.4).

Oppgaven er delt inn i to hoveddeler. Inndelingen er først og fremst et strukturelt grep for å skille mellom utgangspunktet og bakgrunnen for oppgaven og mine resultater og vurderinger. I Del I, "Bakgrunn, rammeverk og tilnærming" vil jeg i tillegg til innledningen gi en gjennomgang av landskapet og presentere undersøkelsesområdet, samt redegjøre for tidligere forskning på feltet lokalt og nasjonalt (kap. 2). Kap. 3 åpner med en presisering av metodebegrepet og gir videre en presentasjon av de metodene som er anvendt i arbeidet. Del II, "Datering og omfang – fangstens ressursbehov og sosiale kontekst" tar for seg materialet fra utgravningene og gir en analyse av omfanget ut i fra dateringsresultatene og materialet fra registreringene (kap. 4). Kap. 5 belyser kapasitet og ressursbruk ut i fra en funksjonell analyse basert på utregninger av tidsforbruk. Forsøk på rekonstruering og forskning på lignende lokaliteter vil bli presentert for å gi en vurdering av omfanget. I kap. 6 vil resultatene fra kap. 5, sammen med forklaringsmodeller for økonomi og samfunnsutvikling, bli anvendt i en analyse av fangstens økonomiske og sosiale betydning for regionen. I denne sammenhengen vil også identitetsperspektivet og spørsmålet om hvem som har driftet fangsten bli tatt opp. I det avsluttende kap. 7 vil trådene bli samlet til en oppsummering av resultatene og analysene, og tanker omkring videre forskning vil bli presentert.

2 LANDSKAP OG FORSKNINGSTATUS

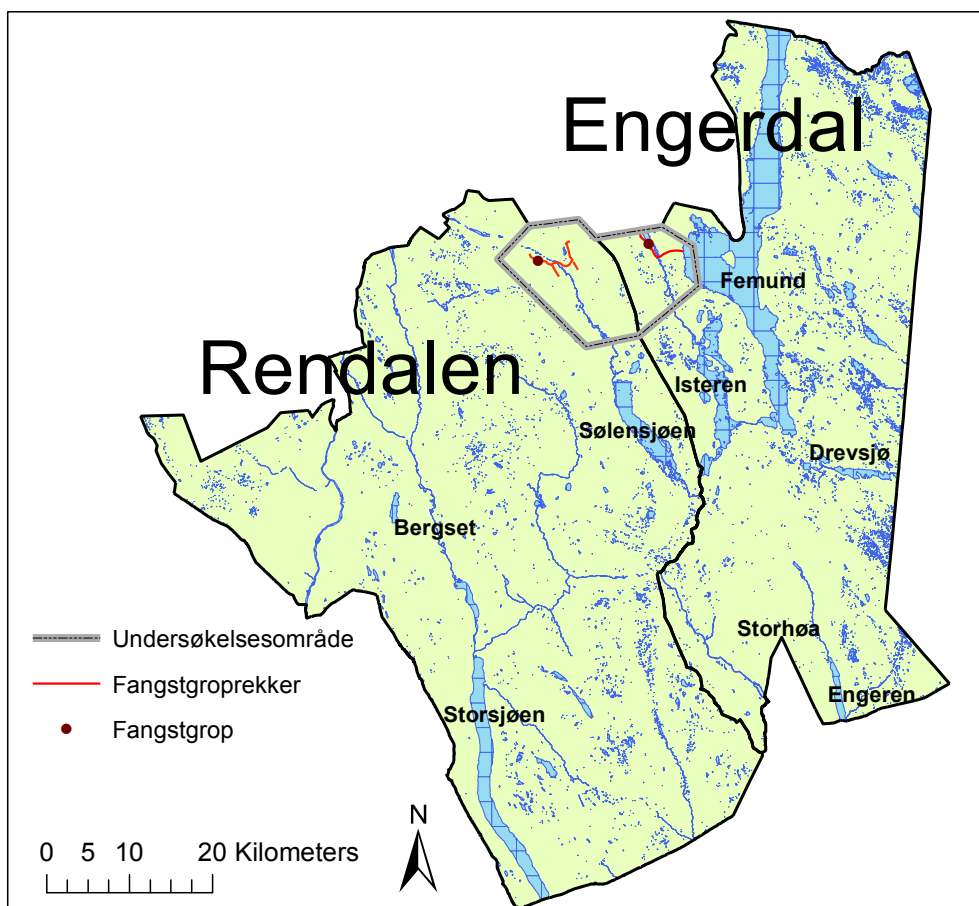
I dette kapitlet vil jeg presentere de to undersøkte fangstgropene og primærområdet for oppgaven. Med utgangspunkt i gropenes datering og plassering vil jeg beskrive de mest vesentlige kulturminnene fra området. Videre vil jeg gjøre rede for forskningen og registreringene som er gjort innenfor fangst i de to kommunene som de undersøkte gropene ligger i.

Tidligere undersøkelser av fangstgroper og dateringsresultater fra disse vil bli belyst. I tillegg vil jeg gjøre rede for de fangstgropene og fangstanleggene som er blitt registrert de siste årene og plassere dem i landskapet, for å gi et helhetlig bilde av at primærområdet med de to utgravde gropene er en del av en større kontekst.

2.1 UNDERSØKELSESONOMRÅDE – LANDSKAP OG ARKEOLOGISK MATERIALE

Jeg vil nå presentere undersøkelsesområdet nærmere. De utgravde fangstgropene vil videre bli benevnt som Grop 1 og 2. Selve utgravningene og omfanget av de to rekkene som gropene ligger i vil bli beskrevet i kapittel 4. På grunnlag av dateringene fra de undersøkte gropene vil fokuset være på arkeologisk materiale fra fire tidssegment innenfor det markerte området. Disse er: 1) ca 800 f. Kr., 2) 180-420 e.Kr., 3) 570-820 e.Kr., 4) 1160-1270 e.Kr. Disse tidssegmentene faller henholdsvis innenfor periodene yngre bronsealder (YBA), RT, MVT/tidlig VT og MA. Materialet vil bli presentert nærmere senere i dette kapitlet, samt i kap. 4 og 6. For full oversikt over omtalt materiale henvises det til Appendiks 1 og 2.

Valg av primært studieområde er gjort på grunnlag av de to fangstgropene som ble gravd ut i 2012-2013, og omfatter hovedsakelig groprekkene de ligger i, samt nærområdet rundt disse rekkene (figur 4). Dette området består også i dag i stor grad av fjellområder med lite eller ingen bosetning. Landskapet er til dels preget av morener og blokkmark fra siste istid, og dels av frodige seterdaler. I høyden er vegetasjonen stort sett dominert av reinlav og tørre furumoer. Over hele undersøkelsesområdet er det spor etter driften på Røros Kobberverk, hovedsakelig i form av tufter etter kullmiler og koier.

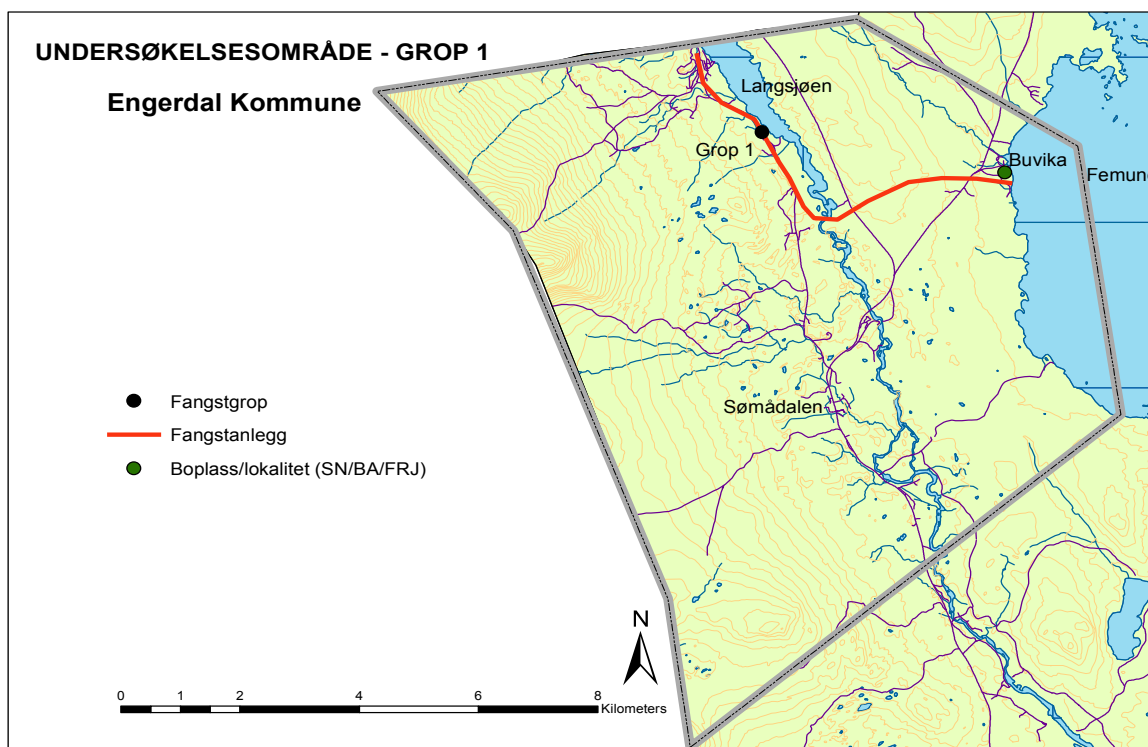

Figur 4: Rendalen og Engerdal kommune med undersøkelsesområdet markert.

Gropene ligger i to ulike kommuner, Rendalen og Engerdal. Fra begge kommunene er det kjent et større antall fangstgroper og fangstanlegg. Disse vil bli nærmere beskrevet i delkapittel 2.2.

2.1.1 Grop 1

Grop 1 lå plassert på en esker, i et lite grustak og var delvis ødelagt. Utgravningen av denne gropa ble derfor foretatt som en sikringsundersøkelse (Bergstøl 2014:4). Gropa ligger i ei rekke med om lag 80 registrerte groper som ligger i lengst nord i Engerdal kommune (figur 5). Rekka strekker seg fra Femund, Norges nest største naturlige innsjø og opp til Langsjøen, hvor den går parallelt med vannet et stykke. Flere steder er rekka brutt av gårder og dyrket mark, så det er rimelig å anta at rekka tidligere har omfattet flere groper. Engerdal grenser mot Sverige i øst, Sør-Trøndelag i nord og Os, Tolga, Rendalen og Trysil i vest og sør. Kommunen er kjent for et rikt fiske, særlig i sjøene Femund og Isteren.

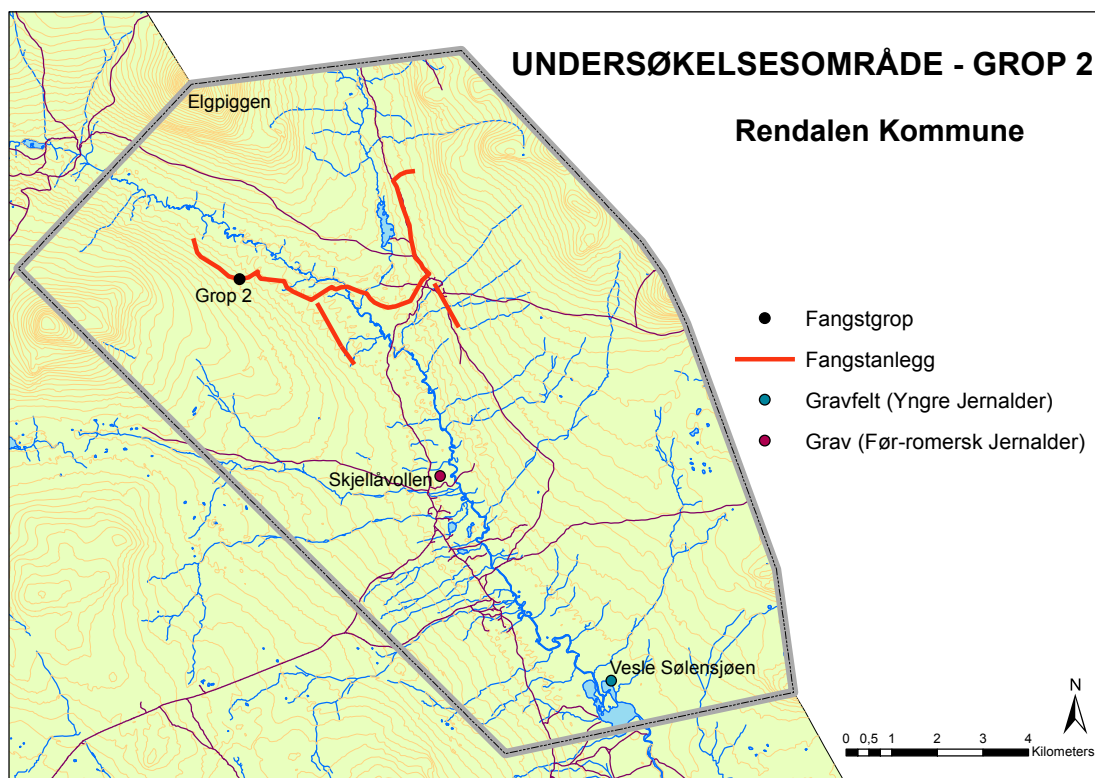

Figur 5: Undersøkelsesområde Engerdal kommune.

Det arkeologiske materialet fra Engerdalen er forholdsvis magert. Noe som sannsynligvis skyldes lav registreringsaktivitet. Langs strandkanten på de store sjøene er det funnet flere spor fra steinbrukende tid. Særlig rundt Femunden er det gjort flere registreringer av steinalderlokaliteter (Bolstad 1980). Det meste av materialet er funnet i den sørligste delen av kommunen, og vil derfor falle utenfor denne presentasjonen. Men det er verdt å merke seg at noen av de rikeste funnene fra MVT og VT er funnet i nærhet til massefangstanlegget på Storhøa (se kap. 2.2). Innen undersøkelsesområdet er det kun registrert steinalderlokaliteter og den omtalte fangstgroprekka.

2.1.2 Grop 2

Utgravningen av Grop 2 er en ren forskningsgravning som ble gjennomført i forbindelse med denne oppgaven (Spånberg 2014:4). Valget av akkurat denne gropa ble gjort ut i fra plasseringen i et lite myrdrag med fuktig grunn, noe som ga håp om gode bevaringsforhold. Gropa ligger i ei lengre groprekke på om lag 400 groper som sperrer av flere dalfører rundt fjellet Elgpiggen i Rendalen kommune (figur 6). Terrenget som gropene ligger i er svært variert og omfatter alt fra steinur og åpne fjellområder til frodige bekkedaler.

Figur 6: Undersøkelsesområde Rendalen kommune.

Kommunen består av to dalfører. Både hoveddalføret, hvor det meste av befolkningen er bosatt, og i Sølendalen er det svært frodig. I Sølendalen ligger det flere setergreider og ved innsjøen Sø lensjøen, som er kjent for å være svært fiskerik, ligger også landets eldste og største innlandsfiskevær (<http://rendalen.kommune.no>). Mellom dalførene ligger det et åpent fjellandskap hvor fjellene Elgpiggen (1604moh) og Rendalssølen (1755moh) er svært markante i terrenget.

Det arkeologiske materialet fra Rendalen er forholdsvis rikt og mangesidig. Fra Sølendalen, om lag 7 km sør for Grop 2, er det kjent et gravfunn som er datert til førromersk jernalder (FRJ). Denne grava ble gravd ut i 1979 av Arne Skjølsvold og inneholdt noen beinfragmenter av det kremerte liket, en krumkniv og deler av en beinkam (Skjølsvold 1981). Noen få kilometer lenger sør, ved Vesle Sø lensjøen ligger det et gravfelt med fem utgravde graver og sannsynligvis to graver til som ikke er undersøkt (Bergstøl 2008:93-94). Ved den ene grava er det gjort et løsfunn av en Z-formet skinnskrape i jern. Denne er ansett som en typisk samisk gjenstand (Bergstøl 2008:93). Gravfeltet er datert til sen folkevandringstid (FVT) og MVT. Det er også kjent et gravfunn på Fiskevøllen ved Sø lensjøen som er datert til VT.

Fra hoveddalføret er det kjent flere funn, særlig fra yngre jernalder (YJA). Både gravfunn og løsfunn inneholder et rikt gjenstandsmateriale med kniver, økser, piler og

spenner (Bergstøl 2008:96-98). Disse ligger utenfor undersøkelsesområdet og vil derfor ikke bli omtalt nærmere her, men det er likevel verdt å merke seg hvor stor funnkonsentrasjonen er her, i forhold til omkringliggende områder. I kommunesenteret Bergset, om lag 30 km fra Grop 2, ligger Østerdalens desidert største gravhaug (Bergstøl 2008:232), og et generelt rikt gjenstandsmateriale tyder på at Rendalen tidligere kan ha vært et maktsenter (f.eks. Bergstøl 2008; Bull 1919; Skjølsvold 1981).

2.2 FANGST OG FORSKNING - FORSKNINGSSTATUS

Fangstgroper er et av de aller vanligste kulturminnene fra de to kommunene. Noen av disse ble registrert allerede på 1950- og 1960-tallet. I 1957 registrerte Ørnulf Vorren (1958:144) ei fangstgroprekke i Trangdalen i Tolga, nabokommunen til Engerdal og Rendalen. Vorren hadde tidligere registrert store fangstanlegg for rein i Varanger, og groprekka var påfallende lik anleggene i Finnmark. Året etter foretok Ørnulf Vorren og Ernst Manker registreringen av tre andre fangstgroprekker i Engerdal kommune (Manker 1960). Den ene rekka ligger ved svenskegrensa på østsiden av Femunden. De to andre rekkene ligger vest i kommunen, ved munningen av sjøen Galten og Trysilelva (Femundselva) (Manker 1960:138-140). I den ene groprekka er flere av gropene tolket som elggroper på grunn av størrelsen. Registreringene ble gjort som en del av kartleggingen av gropfangst basert på utbredningsområde for samene. Kartleggingen viste en enhetlig utforming av fangstanleggene fra den russiske grensen i nordøst til femundstraktene i sørvest (Manker 1960:193). Manker anser registreringene av elggroper som problematisk, siden utformingen er lik reingropene og ser ut til å ha tilhørt samme tradisjon, mens elggroper historisk sett har blitt knyttet til jordbruksbefolkningen (Manker 1960:213).

Halvor Paus var distriktsveterinær i Rendalen og har registrert flere fangstanlegg i området. I et dalføre vest for fjellet Rendalssølen registrerte han et anlegg på 38 groper, som dannet en sperrelinje på tvers av dalen (Paus 1975). Flere av gropene i dette anlegget er store, dype og ser ut til å være meget godt bevart. Lenger nord i kommunen har Paus registrert tre groprekker: Søndre Spekedalen, Vesle Sølensjøkletten og Orvdalsgravene (Paus 1969). Groprekka i Søndre Spekedal ligger vest for fjellet Elgpiggen og består av 57 groper. Ved Vesle Sølensjøkletten ble det registrert et lite anlegg med kun 6 groper. 200 meter unna er det rester av et nytt gropanlegg. Her ble det registrert en grop (Paus 1969:21). Den største groprekka ligger i Orvdalen, øst og sør for Elgpiggen. Her registrerte Paus 167 groper. Han

påpeker at det i området er minst to gropsystemer til, og at det er karakteristisk at flere av gropene opp mot fjellet er steinmurte/steinsatte (Paus 1969:22).

Gerd Bolstad tok i sin magisteravhandling for seg Femunden, med fokus på utnyttelsen av naturgrunnlaget i steinalder og eldre jernalder (EJA) (Bolstad 1980). Bolstad la mest vekt på kvartsittlokalitetene og deres sammenheng med fiske og fangst. Ved nordøstre del av sjøen er det registrert et anlegg på omkring 50 groper. Anlegget ser ut til å ha vært knyttet til elgfangst og to av gropene er blitt datert. Den gamle markoverflata på den ene gropa er datert til FRJ, mens materiale fra nedgravningen i den andre gropa er datert til yngre romertid (YRT) (Bolstad 1980:98-99).

Edvard og Sonja Barth har registrert og utgravd flere fangstgroper i Engerdal kommune. I Engerdal Vestfjell (1986) har de registrert et anlegg med over 30 groper som ser ut til å ha vært nytt til fangst av både rein og elg. I noen av gropene er det funnet trevirke som er blitt tolket som spiddestokker. Materiale fra disse undersøkelsene er datert til 11-1200-tallet (Barth og Barth 1986:203-204). Lengst sør i kommunen, ved fjellet Storhøa, har Barth registrert et stort massefangstanlegg for rein. Anlegget består av flere kilometer lange rekker med oppreist stein og 36 buestillinger. Anlegget er ikke datert (Barth og Barth 1981).

Som en del av sin hovedoppgave registrerte Ove Holseng gropene i Orvdalen på nytt (Holseng 2004:9). Dette er den samme groprekka som Paus registrerte i 1969. Holseng registrerte 162 groper som han tolket som sikre eller mulige fangstgroper i det han omtaler som Orvdalsystemet. I tillegg registrerte han flere små steinrøyser som ble tolket til stolpefester for sperregjerder. I et av stolpefestene ble det funnet trevirke som ble tolket som rester fra sperregjerde eller ledegjerde. Trevirket ble datert til 1170-1290 e.kr (Holseng 2004:48).

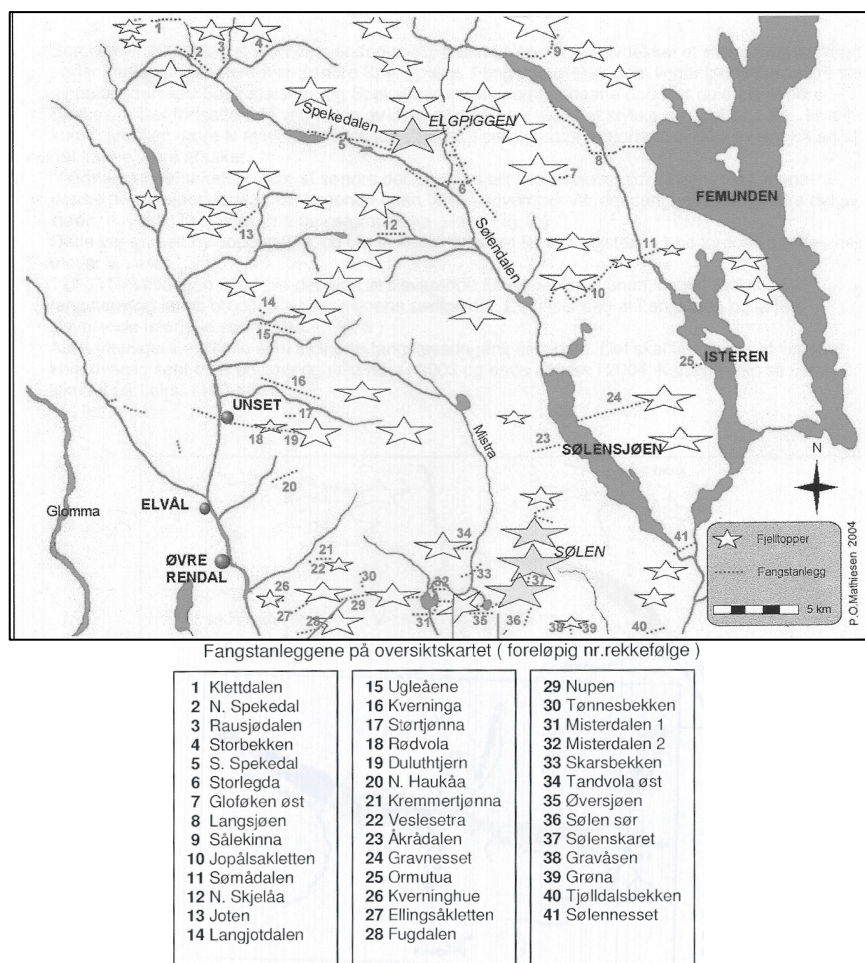
Siden 2002 er det i fjellområdene mellom Rendalen og Engerdal blitt gjort en rekke registreringer av fangstgroper. Registreringene startet med Norsk Institutt for Naturforskning (NINA) sitt prosjekt: *Fangstkultur i fjellet* (Mathiesen 2005:3-4). Alle registreringene ble foretatt av en lokal feltmedarbeider, Per Olav Mathiesen. Etter at Holseng foretok nyregistreringen av Orvdalsystemet gjorde Mathiesen en større kartlegging av hele området mellom den og Søndre Spekedalsystemet som Paus hadde registrert. Resultatet var at Orvdalsystemet viste seg å strekke seg langs hele sørsiden av Elgpiggen og omfatte om lag 360 groper (Mathiesen 2002). Året etter ble ytterligere noen groper registrert slik at det totale omfanget av Orvdalsystemet er på 407 groper (pers. med. Per Olav Mathiesen 10.02.2014). Groprekka strekker seg over møtepunktet mellom dalførene Orvdalen og Spekedalen og den ender om lag 3 km sør for Søndre Spekedalsystemet. Siden denne fangstgroprekka nå

omfatter over 400 groper og dekker to dalfører, anser jeg ikke ”Orvdalsystemet” som et dekkende begrep lenger og kommer videre til å omtale dette anlegget som ”Storlegda-anlegget”, etter ei setergrend som ligger ved groprekka.

I løpet av perioden 2003 – 2005 kartla Mathiesen over 1500 groper (NINA 2009:4). Gropene er fordelt på 41 større og mindre fangstanlegg i regionen (figur 7). Etter at samarbeidet med NINA ble avsluttet har Mathiesen fortsatt registreringene og hatt jevnlig kontakt med Hedmark Fylkeskommune om sine funn. Antallet groper er nå på over 2000 (pers. med. Per Olav Mathiesen 02.03.2013). Disse registreringene er dokumentert i feltrapporter, men foreløpig ikke lagt inn i Riksantikvarens database for kulturminner, Askeladden. Noen av anleggene er utvidelser av tidligere registrerte groprekker, slik som gropene Paus registrerte ved Vesle Sølensjøkletten og Øversjøen (Mathiesen 2005:7-8). Også nærmere bebyggelsen i Rendalen er det blitt registrert fangstanlegg i løpet av NINAs prosjektperiode. Bare i nærområdet til grenda Undset er det registrert 116 groper (Mathiesen 2005:13). To av disse gropene ved Kverninga er utgravd og de ble datert til VT (900-1005 e.Kr.) (Bergstøl og Mathiesen 2006).

Flere av rekkene Mathiesen har registrert danner sperringer langs en øst/vest-akse over hele fjellområdet. Groprekke krysser og sperrer av dalbunnene mellom fjellene eller er lokalisert nær elver eller sjøer. Dette gjelder også for Langsjøanlegget som strekker seg i nord-sørgående retning langs sjøen, før det knekker østover mot Femunden og sperrer av hele området mellom de to sjøene. Langsjøanlegget og Storlegda-anlegget vil bli nærmere presentert i kapittel 4.2.

Det er også gjort undersøkelser andre steder som Sumtangen på Hardangervidda og Dovrefjell som tar for seg fangstens økonomiske og sosiale kontekst (f.eks. Hole 2013; Indrelid, et al. 2007; Jordhøy 2007; Jordhøy, et al. 2005; Mikkelsen 1994). Dette er relevante komparative områder, utenfor mitt primærområde, som vil bli nærmere presentert i kap. 6. i forbindelse med analysen av fangstens betydning for regionen.

Figur 7: Oversiktskart fangstanlegg registrert av Per Olav Mathiesen (Mathiesen 2005:8).

2.3 OPPSUMMERING

I dette kapitlet har jeg presentert de to utgravde fangstgropene og primærområdet for oppgaven. Fjellområdene som groprekkene ligger i er preget av lave funnkonsentrasjoner, hvor fangstgropene i seg selv er den mest vanlige kulturminnetypen. Den massive konsentrasjonen av fangstgroper sier noe om hvilken betydning fangst må ha hatt i regionen, men få av de tidligere registreringene har medført dateringer av gropene. De utgravde gropene som er grunnlaget for denne oppgaven gir mer kunnskap om et område som er svært lite undersøkt. Dateringer kan gi en større forståelse av hvor stort omfanget av fangsten har vært, og om dette har variert i ulike perioder.

3 TEORETISK RAMMEVERK OG METODE

Utgangspunktet for mitt arbeid er kombinasjonen utgravning og funksjonell analyse. Gjennom å kombinere disse to, håper jeg å tilføre nye resultater til den eksisterende forskningen. Andrew Jones (2002:39) er en av flere som deler arkeologisk praksis inn i tre deler: utgravning, etterarbeid og publisering. Dette har vært utgangspunktet for min tilnærming til den praktiske anskaffelsen av data. Videre har den funksjonelle analysen vært grunnlaget for den teoretiske behandlingen og tolkningen av dataene.

I første del av kapitlet vil jeg presentere det teoretiske rammeverket. Materialet fra registreringene og utgravningene danner grunnlaget for en analyse av omfang og en diskusjon av de utvalgte gropene i en større sammenheng. De ulike forklaringsmodellene som blir presentert vil brukes til å belyse spørsmål som hvor stort ressursbehovet har vært, og hvem som kan ha driftet fangsten. I andre del av dette kapitlet vil jeg presentere det metodiske rammeverket for det praktiske arbeidet mitt, og vise hvilken fremgangsmåte og metodikk som ligger til grunn for arbeidet med registreringene, utgravningene og etterarbeidet. I denne delen av kapitlet vil jeg også presentere kildekritiske forhold tilknyttet oppgaven.

3.1 TEORETISK RAMMEVERK

Når det innsamlede materialet skal tolkes, vil man alltid benytte ett eller flere teoretiske rammeverk som grunnlag for forståelse. I denne delen av kapitlet vil jeg se nærmere på mine tre nivåer for tolkning av materialet:

- 1) Identitet
- 2) Motivasjon
- 3) Omfang

Mitt overordna teoretiske rammeverk er tuftet på identitet. Ulike kulturer og grupper etterlater seg ulike spor i landskapet. Jeg ønsker å se nærmere på om resultatene fra utgravningene kan si oss noe om hvem som har drevet fangsten. For å kunne gjøre dette må jeg først vurdere den underliggende faktoren, nemlig motivasjon. Gjennom en diskusjon av ulike modeller for sosial organisering og samfunnsstruktur vil jeg gå nærmere inn på hva som kan ha vært motivasjon for fangsten i de ulike tidsperiodene. Begge disse nivåene er avhengig av et grunnleggende element: omfang. For å vurdere omfanget av fangsten vil jeg gjøre en analyse

hovedsakelig basert på tidsforbruk ved rekonstruksjoner.

3.1.1 Identitetsteori

I regionen rundt undersøkelsesområdet har det i løpet av de siste årene vært et høyt fokus på kulturdualisme og forholdet mellom norrøn og samisk befolkning (f.eks. Amundsen 2011; Bergstøl 2008). Engerdal kommune er per i dag landets sørligste reinbeitedistrikt, og diskusjonen har dreid seg om hvor langt tilbake man kan snakke om to kulturer. Jostein Bergstøl konkluderer med at man kan snakke om samisk kultur i Østerdalen allerede i EJA (Bergstøl 2008:234). Selv om kulturdualismen er blitt hyppig brukt som forklaringsmodell i Østerdalen de siste årene, er det enkelte forskere som har uttrykt skepsis til konklusjonene. Kritikere av tokultursmodellen har påpekt at slutninger gjerne er gjort ut i fra et magert gjenstandsmateriale og at de er farget av forskernes personlige oppfatninger (jf. Damlien 2011). Damlien påpeker at et statisk grenseområde mellom ulike grupper er et dårlig utgangspunkt, og mener at det heller bør rettes mer oppmerksomhet mot hvordan menneskers forhold til steder og landskaper skaper identitet. ”Identitet er ingen konstant, abstrakt størrelse, men tvert i mot noe omskiftelig som kontinuerlig blir uttrykt gjennom konkret materiell kultur” (Damlien 2011:42). I denne sammenhengen vil det være relevant for meg å se på hva mine undersøkelser kan bidra med i denne debatten. I hvilken grad kan undersøkelsene belyse identiteten til dem som har drevet fangsten?

Teorier omkring etnisitet er gjerne basert på likheter og forskjeller i materiell kultur, og ideen om at ulike kulturer har ulike gjenstander, tilvirkningsmetoder eller materialer. I områder hvor ulike kulturgrupper lever tett på hverandre vil det kunne dukke opp graver med gjenstander som er typiske for begge kulturene. Dette har blitt forklart som kulturlån eller hybridisering (Bergstøl 2008:27). Etnisitet er betegnelsen på en prosess som produserer identitet. Tidligere var det vanlig å anta at etniske særtrekk ble mer utviklet hos isolerte grupper. Nå antar man at det er nettopp kontakten mellom ulike grupper som trigger disse prosessene. Etnisitet blir konstituert gjennom kontakt mellom grupper som anser seg selv som ulike, hvor man får et skille mellom ”oss” og ”dem”. Dette er en instrumentell tilnærming til etnisitetsbegrepet (f.eks. Barth 1969; Bergstøl 2008:21; Eriksen 2010; Jones 1997; Olsen og Kobylinski 1991), og vil ligge til grunn for en diskusjon av hvordan mine undersøkelser kan belyse identitetsdebatten.

Etnisitet, som et resultat av interaksjon, ble bygget inn i de økonomiske modellene om sentrum og periferi, men uten å bli vurdert i særlig grad (Bergstøl 2008:19). Den veletablerte

teorien om at et maktsentrum styrte næringene i periferien ble opprettholdt, uten at etniske spørsmål ble vurdert. Handel har foregått også før noen sentral makt fikk kontrollen. Har handel og varebytte av fangstprodukter vært en del av en interaksjon mellom et fangstfolk i fjellene og jordbruksbefolkningen nede i dalen? Dette bringer oss over til spørsmålet: Hva har vært motivasjon for fangsten?

3.1.2 Samfunn og økonomi – motivasjon for fangst

Det finnes flere ulike forklaringsmodeller for å begrunne motivasjon for handling. På 1960-tallet ble for eksempel endring forklart med at samfunnet består av systemer og strukturer som lever sitt eget liv, uavhengig av individene (Olsen 1997:159). Etter hvert har fokuset i større grad blitt rettet mot individet og den enkeltes påvirkningskraft. Enkeltindividers handlinger har betydning for den overordnede sosiale strukturen. Dette kalles struktureringsteorien og ble etablert med postprosessualismen på 1980-tallet. Forholdet mellom individ og samfunn ble ansett både som betingelse for, og resultat av, handling (Olsen 1997:165).

Et sentralt element for å forstå omfang og betydning av fangsten vil være økonomi som motivasjon for handling. Økonomi har gjerne vært knyttet til ”vareutveksling med basis i samfunnets sosiale relasjoner, og i liten grad markedsstyrte systemer slik de fremstår i dag” (Rundberget 2012:25). Hovedelementet i Kåre Lundens (1972) modeller er tanken om at motivasjonen for handling ikke var økonomisk gevinst, men å ivareta sosiale relasjoner for å sikre seg i vanskelige perioder. Lunden skilte mellom tre økonomiske modeller: gjensidighetsprinsippet, redistribusjonsprinsippet og markedsprinsippet. De to første anser han for å være sentrale i historisk og antropologisk lys, skilt fra den markedsstyrte og institusjonaliserte moderne økonomien. Lunden er i senere tid blitt kritisert, blant annet på grunn av myntfunn, som viser at det har foregått en markedsbasert handel også i YJA og i MA (Rundberget 2012:26-27). Siden enkelte av mine analyser omfatter disse periodene vil det i lys av denne kritikken være aktuelt se på hvordan andre forholder seg til økonomi som motivasjon for handling.

Den økonomiske motivasjonen for utmarksnæringene i VT og MA blir gjerne ansett som redistribusjonssystemer, hvor lokale stormenn har distribuert varene videre til større regionale handelssentre. Dette er blant annet blitt brukt for å tolke jernvinnenenes økonomiske kontekst (Stenvik 1987:111-114). Bernt Rundberget har tatt for seg jernvinna som økonomisk faktor i Hedmark, og han påpeker at det generelle trekket blant de økonomiske perspektivene

er at virksomheten er drevet av lokale bønder, men at gaveutveksling, redistribusjon og vareproduksjon er foreslåtte økonomiske systemer. Rundberget konkluderer med at produksjon med en mellomting mellom profitt og opprettholdelse som mål, er et godt utgangspunkt for å forstå den økonomiske sfæren som ble etablert og videreutviklet i JA og MA (Rundberget 2012:29-30). Jeg anser dette økonomiske perspektivet som et godt utgangspunkt også for fangst i de samme periodene. I tillegg vil jeg vurdere i hvilken grad denne modellen kan benyttes for å belyse hvordan selvforsyning, økonomi og handel også kan ha vært motivasjonen i BA og RT.

3.1.3 Funksjonell analyse – beregning av omfang

Jeg kommer til å anvende analogi som metode for å gjøre en funksjonell analyse av kapasiteten og ressursbehovet som har vært på de to aktuelle fangstanleggene. Jeg vil presentere rekonstruksjonen av to ulike fangstgroper for å belyse hvor lang tid det tar å bygge ei fangstgrop. Videre vil jeg benytte registreringene av de to utvalgte fangstgroprekkene til å beregne tidsforbruket, og på denne måten gjøre et anslag på hvor omfattende fangsten kan ha vært. Gjennom å sammenligne disse to anleggene med lignende undersøkelser på Hardangervidda og Rondane ønsker jeg å se nærmere på hvordan omfang og ressursbehov kan belyse den sosiale organiseringen.

Innenfor arkeologien er veldig mange tolkninger basert på analogier, som er en forklaringsmodell som er blitt adoptert fra antropologien. Prinsippet for analogier er at dersom to objekter eller tilfeller har noen likheter, så må de også ha flere. Man trekker slutninger fra noe kjent til noe ukjent, gjennom å sammenligne med lignende tilfeller. Et eksempel på en analogi er når en gjenstand fra steinalderen bli kategorisert som en øks, på grunnlag av at den har visse likheter med økser fra nyere tid. Ofte blir slike tolkninger gjort impulsivt og ubevisst, noe som er litt problematisk for analogi som metode (Hodder 1982:11-12). En persons tolkninger vil alltid være farget av tidligere erfaring og opplevelser. Analogier vil ikke kunne bevise eller teste noe, uansett hva det er basert på (Johnson 2010:62). Likevel vil metoden kunne skape et godt utgangspunkt for en analyse, dersom den blir anvendt kritisk (f.eks. Andrén 1997; Fahlander 2004; Hodder 1999; Porr 1999).

3.2 TEKNISK ANSKAFFELSE AV DATA

Det metodiske rammeverket er i første omgang knyttet til Kulturhistorisk museum (KHM), Universitetet i Oslo sine prosedyrer for registrering, utgravning og etterarbeid. For enkelthets skyld skiller jeg mellom tre prosesser for innhenting av data: 1) registrering og kartfesting, 2) utgravning og 3) etterarbeid.

3.2.1 Registrering og kartfesting

De registrerte groprekkene som er tilknyttet de to undersøkte gropene vil bli presentert ved hjelp av kart for å få en forståelse av omfanget. Dette arbeidet er gjort ved hjelp av programmet ArcGIS Desktop, som anvendes for kartfesting av data og er et godt hjelpemiddel for å vurdere fangstanleggenes plassering i forhold til for eksempel terreng og tidsperioder. De utgravde fangstgropene vil bli sett i sammenheng med groprekkene de er en del av, og andre relevante dateringer som foreligger fra undersøkelsesområdet. Microsoft Access er anvendt til å utarbeide en database med primærmaterialet fra Rendalen og Engerdal, hvor materialet fra BA til og med MA er inkludert. De mest sentrale opplysningene fra denne databasen er systematisk fremstilt i Appendiks 1 og 2.

3.2.2 Utgravning

Som nevnt er prosjektet er avgrenset til 2 rekker med fangstgroper som ligger med få kilometers mellomrom lengst nord i Rendalen og Engerdal kommune. Dette er en utvidelse av området Ove Holseng tok for seg i sin hovedfagsoppgave. En grop fra hver av de to fangstgroprekkene ble utgravd i løpet av 2012 og 2013 og resultatene fra disse utgravningene vil bli nærmere presentert i kapittel 4.

Grunnlaget for utgravningsmetodikken er KHMs standard for arkeologiske undersøkelser og baseres i korte trekk på avtorving, flategraving og dokumentering av den utgravde flaten for hvert gravde lag (Amundsen 2007:74-76; Stene 2010:69). Begge utgravningene ble foretatt manuelt, det vil si uten hjelp av maskinell flateavdekking. Dette var delvis på grunn av tilgjengeligheten, og delvis fordi det var det mest hensiktsmessige i forhold til tid og kostnad. Grop 1 lå i et grustak og var delvis utrast. Under utgravningen ble torva fjernet og profilen rettet opp, rensert og dokumentert. For nærmere beskrivelse av utgravningene henvises det til rapporten (Bergstøl 2014).

Grop 2 var en forskningsgravning, og ble valgt ut fordi den ligger i en liten forsenkning i terrenget. I denne forsenkningen er grunnen fuktigere, noe som ga forhåpninger om gode bevaringsforhold. Den nordøstre kvadranten ble avdekket først. Bunnen av gropa besto av et 50cm tykt lag med bløt torv/myr. Det ble gjort funn av organisk materiale i veggene og bunnen av gropa, så gravningen ble utvidet slik at hele bunnen ble avdekket. I tillegg ble det gravd en sjakt på tvers av gropa for å få frem en hel tverrprofil. Underveis i gravningen ble gropa dokumentert med foto og tegning. Det var lite sand i gropa, så den ser ut til å være forholdsvis lite utrast, men har nok seget litt sammen. For nærmere beskrivelse av utgravningen og dokumentasjonen henvises det til rapporten (Spånberg 2014).

3.2.3 Etterarbeid

I etterkant av utgravningene er det foretatt undersøkelser og analyser av materialet som ble tatt ut for dateringsprøver og vurderinger av eventuelle tilvirkningsspor. For Grop 1 er det Kulturhistorisk Museum som har hatt ansvar for etterarbeidet. Fra Grop 2 har jeg vasket og undersøkt alt materialet som ble hentet ut med tanke på tilvirkningsspor. Tilvirkningsspor kan gi indikasjoner på hva slags redskaper som er benyttet til byggingen av gropene og videre belyse om det kan påpekes kronologiske eller kulturelle trekk i byggemetoden.

I etterarbeidet er det også gjennomført noen vitenskapelige analyser. I hovedsak er dette 14C-dateringer som er blitt foretatt på trekull fra begge gropene og konstruksjonsmateriale fra Grop 2. For Grop 1 er dateringene blitt foretatt av Uppsala Universitet, mens Beta Analytic Inc. i Miami, Florida foretok dateringene av materialet fra Grop 2. Det daterte materialet fra begge gropene er i tillegg blitt artsbestemt av statsstipendiat Helge I. Høeg. Under utgravningen av Grop 2 ble det funnet fragmenter av tre ulike biller. Disse ble sendt til Vladimir Gusarov ved Naturhistorisk Museum (NHM) for identifisering. Tanken var at billene skulle kunne si noe om bruken av gropene i forhold til årstid eller si noe om datering ved å representere arter som er vanlige ved andre klimatiske forhold. Resultatene viser at Speke09 og Speke07 er fragmenter av to typer løpebiller: *Carabus glabratus* og *Carabus violaceus* (fiolett jordløper). Speke08 er en jordbærsmuttbille (*Anthonomus rubi*) (Spånberg 2014). Alle tre artene er vanlige i området i dag, og vil derfor ikke bli omtalt nærmere her.

3.2.4 Kildekritiske forhold

Det er særlig ett kildekritisk aspekt som skiller seg ut i arbeidet med denne oppgaven, og det er *representativitet*. Representativiteten er avhengig av hvilke muligheter og begrensninger det arkeologiske materialet gir til å belyse problemstillingene. Det er problematisk at det er lite arkeologiske materiale og foretatt få undersøkelser i det aktuelle området. Dette betyr at resultater fra de undersøkte gropene vil brukes til å trekke mulige slutninger også for de gropene som er registrert, men som ikke er videre undersøkt. En slik utvidet vurdering av materialet betyr at de overordna tolkningene ikke vil være basert på eksakte resultater. Målet vil derfor være at tolkningene gir et så godt bilde som mulig ut i fra det tilgjengelige materialet.

Et annet kildekritisk aspekt er at det for YJA/MA er gjort analyser med utgangspunkt i andre undersøkelser hvor det til en viss grad er blitt benyttet skriftlig historisk kildemateriale. Skriftlig kildemateriale skiller seg fra arkeologisk materiale ved at teksten kan være farget av forfatterens egne synspunkter. Noe av det skriftlige materialet er også nedskrevet sent i MA eller i nyere tid. Når man benytter seg av skriftlige kildemateriale er det derfor viktig å være kritisk til hvordan man vektlegger det (Andrén 2006:62; Mikkelsen 1994:122-124; Rundberget 2012:274). Det må også understrekes at beregningen av omfang er basert på vurderingen av tidsforbruk på rekonstruksjoner og ikke eksakte tall. Målet er å gi et anslag på ressursbehovet dersom alle gropene i ei rekke har vært i bruk samtidig.

3.3 OPPSUMMERING

I dette kapitlet har jeg presentert det metodiske rammeverket for arbeidet mitt. Metodikken er tuftet på kombinasjonen utgravning med funksjonell analyse, basert på egne og andres utregninger av tidsforbruk og dagsverk. Dette gir en todeling av metodikken mellom en praktisk og teoretisk tilnærming til materialet. Den praktiske tilnærmingen er tett forbundet med delingen av arkeologisk praksis i de tre delene utgravning, etterarbeid og publisering. Det praktiske arbeidet er basert på KHMs prosedyrer for utgravning og etterarbeid.

Den teoretiske delen er basert på tre nivåer for tolkning, omfang, motivasjon og identitet. En analyse gjennom funksjonell analogi vil bli anvendt for å vurdere omfang ved å trekke paralleller fra rekonstruksjoner. Økonomi som motivasjon for fangst vil bli brukt som modell for å vurdere hvordan den sosiale strukturen kan ha vært og hvordan fangsten kan ha blitt organisert. Det overordnede nivået i denne analysen er identitetsperspektivet og hvem

som har stått bak fangsten. I den forbindelse vil det være aktuelt å drøfte kulturdualismen og samenes rolle i fangsten. Det teoretiske utgangspunktet for dette vil være det instrumentelle etnisitetsbegrepet.

DEL II

DATERING OG OMFANG

FANGSTENS RESSURSBEHOV OG SOSIALE KONTEKST

4 DATERING OG OMFANG

I første del av dette kapitlet vil jeg redegjøre for de to utgravningene som er foretatt. Jeg vil presentere materialet og prøvene som ble tatt ut under utgravningene og analysene av disse. Kalibreringen av dateringene er primært gjort av KHM og Beta Analytic Inc., men på grunn av at et par av prøvene har fått to ulike resultater har jeg valgt å foreta en rekalkibrering ved hjelp av OxCal, IntCal 13 for å finne de mest sannsynlige tidshorisontene. Videre vil samtidighet med andre funn og dateringer bli presentert.

I kapittel 4.2 vil jeg gå nærmere inn på de to fangstgroprekkene som de utgravde gropene ligger i, og vurdere omfanget av disse i forhold til avstander mellom gropene. Vurderingene tar utgangspunkt i maksimalt mulig omfang i MA. Dette betyr at mine tolkninger vil bli gjort med utgangspunkt i at omfanget har vært mindre i de eldre tidsperiodene. Å vurdere omfang i de ulike tidsperiodene er ikke mulig uten å foreta flere undersøkelser og dateringer, og man må ta høyde for at flere av gropene og groprekkene kan ha blitt utvidet og slått sammen på ulike tidspunkt.

4.1 MATERIALE FRA UTGRAVNINGENE

De utgravde gropene var forholdsvis forskjellige. Grop 1 (Bergstøl 2014) befant seg i et grustak og var delvis ødelagt. Grop 2 (Spånberg 2014) ligger i et forholdsvis uberørt område og mens utgravningen av Grop 1 var nødutgravning, var Grop 2 spesielt valgt ut med tanke på beliggenhet og bunnforhold som ga forhåpninger om gode bevaringsforhold.

Videre i dette kapitlet vil de resultatene fra de undersøkte gropene som er nødvendig for min analyse bli presentert. Jeg har valgt å ta for meg gropene kronologisk ut i fra når de ble gravd ut. For en mer detaljert beskrivelse av resultatene som ikke er direkte relevant for analysen i denne avhandlingen henvises det til rapportene (Bergstøl 2014; Spånberg 2014). Dateringsresultatene er det elementet som vil bli mest vektlagt i denne delen av kapitlet, derfor vil jeg i kap 4.1.3 se på samtidighet og presentere andre funn fra undersøkelsesområdet som kan knyttes til de samme tidsperiodene.

4.1.1 Grop 1

Den første gropa ble gravd ut i regi av KHM høsten 2012 (Bergstøl 2014). Gropa lå ved Langsjøen i Engerdal kommune og var, som nevnt, delvis ødelagt av et lite grustak. Grunnen

besto av løse sandmasser og det var svært lite organisk materiale i gropa (figur 8). Dimensjonene av gropa tilsier at den har vært beregnet til fangst av rein (Bergstøl 2014:5). Selv om det ikke ble funnet rester etter en indre konstruksjon, må det ha vært en kasse der når gropa var i bruk. De løse grusmassene ville rast sammen uten en indre konstruksjon.

Det ble tatt ut kullprøver fra den gamle markoverflata, samt fra selve nedgravningen. Det ble ikke funnet spor etter konstruksjoner i gropa, men mellom den undersøkte gropa og nabogropa ble det funnet trestokker på begge sider av en bekk som drenerer et lite myrdrag ut i Langsjøen. Trestokkene ble tolket som rester etter et sperregjerde, siden det ikke ble funnet slike stokker andre steder enn akkurat i linjen mellom gropene og noe av trevirket ble derfor tatt ut for datering.

Figur 8: Grop 1, ved Langsjøen i Engerdal kommune. Foto: P. O. Mathiesen.

Kullprøven fra den gamle markoverflata ble datert til 2890-2700 f.Kr. Dette gir den tidligst mulige bruken av gropa. Kullet fra selve nedgravningen fikk datering 1010-925 f.Kr. Begge disse dateringene plasserer seg innenfor BA. Stokken i myra ble datert til 660-820 e.Kr, altså til MVT og tidlig VT. Resultatene av de tre dateringene gir tre perioder, hvorav to er overraskende gamle. Prøven fra nedgravningen lå såpass høyt i gropa at det ikke er mulig å utelukke at dette kommer fra utrast gammel markoverflate, og at bruken av gropa har vært yngre. På grunn av usikkerhetsmomentet er det likevel antatt at gropa har hatt minst to bruksfaser, en i BA og en i VT (Bergstøl 2014:9-10).

4.1.2 Grop 2

Den andre groppa ble gravd ut i slutten av juni 2013 (figur 9) (Spånberg 2014), og var en ren forskningsgravning gjennomført av Ove Holseng og Tina Amundsen fra Hedmark fylkeskommune, lokal registrator Per Olav Mathiesen og undertegnede. Siden denne utgravningen ble ledet av meg, og er en viktig del av mitt arbeid, vil den bli fylldigere presentert enn Grop 1. Gropa lå i Spekedalen, sørvest for fjellet Elgpiggen i Rendalen kommune, mer eller mindre rett vest for den utgravde groppa ved Langsjøen og kun 14km unna i luftlinje.

Figur 9: Grop 2 i Spekelia i Rendalen kommune. Foto: M. B. Spånberg.

Som nevnt tidligere ble denne groppa valgt nettopp på grunn av plasseringen i terrenget, som gav gode forhåpninger til bevaringsforholdene. Bunn av groppa var dekket med et nærmere 50 cm tykt lag med torv. Etter at denne var fjernet, dukket det raskt opp store mengder med organisk materiale. Vollen og veggene på groppa besto av forholdsvis fin, lys sand, med innslag av enkelte store steiner. Der østveggen på groppa knekker og går loddrett ned ble det avdekket forkullet trevirke med bjørkenever over (figur 10). Dette ble tatt ut sammen med kullprøver (Speke01-03) fra nordenden av groppa. I midten av groppa lå det et tykt lag med organisk materiale. Forkullet trevirke, mer eller mindre oppråtnet trevirke, never og fragmenter av billeskall. Alt dette materialet (Speke04-09) ble dokumentert og tatt ut av groppa. I sørenden av groppa, om lag 60 cm ned, ble det funnet en trepinne som var svært godt bevart. Denne ble tatt ut sammen med en kullprøve (Speke10-11). I tillegg ble det tatt ut en kullprøve (Speke12) fra den gamle markoverflata i nordenden av groppa.

Figur 10: Veggen av Grop 2, med kull og never. Foto: M. B. Spånberg.

På grunn av størrelsen på trevirket og avstanden ut til bilvei, ble de største trebitene undersøkt i felt. Det meste var i så dårlig forfatning at det var umulig å se spor etter tilvirkning og om det i det hele tatt var halvkløvninger eller hele stokker. Materialet ble stort sett vurdert til å være i for dårlig stand til at det lønnet seg å bære det frem igjen. Det meste ble derfor dokumentert i felt og lagt tilbake i gropa under rekonstruksjonen, mens materialet (Speke13-14) som var best bevart ble tatt vare på for videre undersøkelser. Siste dag i felt ble det avdekket to store steinheller som var plassert i kortendene av gropa. I underkant av hellen i nordenden ble det tatt ut kullprøve (Speke15) for datering.

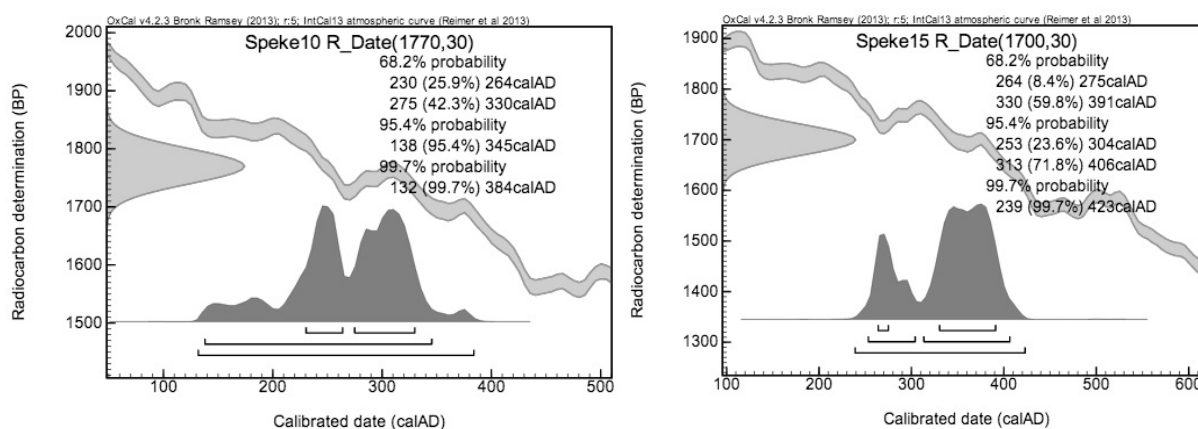
Før utgravningen startet var det usikkerhet blant deltakerne om hvorvidt det var snakk om ei fangstgrop beregnet på elg eller rein. Gropa var forholdsvis stor i omkrets og nærmere en meter dyp. Som jeg vil gå nærmere inn på i kap. 5, skilte Holseng i sine registreringer mellom store og små groper ut i fra størrelse og antok at de store gropene var blitt benyttet til elgfangst (Holseng 2004:59-60). I løpet av gravingen ble det tydelig at denne gropa hadde de typiske dimensjonene for groper benyttet til fangst av rein. Dette viser at gropene må graves ut før man kan trekke konklusjoner på hvilke dyr som er blitt fangstet.

Det ble tatt ut materiale til 12 prøver fra lokaliteten. 2 neverprøver, 6 kullprøver, 4 prøver av trevirke, i tillegg til 3 billeskall. Den godt bevarte trepinnen (figur 11) og 3 kullprøver ble sendt til statsstipendiat Helge I. Høeg for vedartsbestemmelse. Analysene viste at trepinnen var furu. Det var også de fleste av kullprøvene, men den ene prøven hadde blandet materiale fra både bjørk og furu. De analyserte prøvene samt en neverprøve ble sendt til Beta Analytic Inc. i Miami, Florida for datering.

Figur 11: Trevirke funnet i Grop 2. Foto: M. B. Spånberg.

Dateringsresultatene (tabell 3) viser at den gamle markoverflata ble datert til 1520-1420 f.Kr., med andre ord til eldre bronsealder (EBA). Kullprøven fra undersiden av hellen i nordenden av gropa fikk to dateringer: 260-300 e.Kr og 320-420 e.Kr. Det gjorde også kullprøven som ble tatt ut ved trepinnen, som fikk dateringene: 180-190 e.Kr og 210-340 e.Kr. Alle disse fire dateringene plasserer seg i RT. Den eldste av disse til eldre romertid (ERT), og de resterende tre til YRT. Selve trepinnen fikk dateringene 570-650 e.Kr., altså MVT, mens bjørkeneveren ble datert til 1160-1270 e.Kr., og plasserer seg i høymiddelalderen. To av kullprøvene er datert på kull fra furu, som kan ha en høy egenalder, noe som gir prøvene et visst usikkerhetsmoment (Rundberget 2012:214). Prøven fra undersiden av hellen inneholdt blandet materiale. Her ble bjørkekullet sendt inn til datering, siden bjørk tradisjonelt er ansett for å gi sikrere dateringer på grunn av lavere egenalder enn furu. Resultatene kom ferdig kalibrert fra Beta Analytic Inc, men på grunn av at noen av prøvene ga to dateringsresultater valgte jeg å foreta en egen kalibrering av dateringene for å se hvilke dateringer som har høyest sannsynlighet (figur 12).

Figur 12: Kalibrerte dateringer av Speke10 og Speke15. Kalibrert med OxCal, IntCal13.

Tabell 3: Oversikt over prøvemateriale og dateringsresultater fra Grop 2. Kalibrert datering er gjort av Beta Analytic Inc.

PRØVEMATERIALE OG DATERINGSRESULTATER						
Prøvenr.	Kontekst	Vekt (gram)	Vedart	Datering BP	Kalibrert datering	Rekalibrering IntCal 13
Speke01	Nordvest i profilen 48 cm under dagens markoverflate	1,6				
Speke02	Sørøst i profil samme dybde som Speke01	0,4				
Speke03	Never, samme sted som Speke02	0,6				
Speke04	Trevirke fra bunn av gropa	17				
Speke05	Never fra veggen i nedgravningen	0,3	Bjørk	920 ± 30 BP	1160-1270 AD	
Speke06	Kull fra 60 cm under dagens markoverflate	3,9				
Speke10	Kull fra området ved pinnen i sørenden	2,6	Furu	1770 ± 30 BP	180-190 AD og 210-340 AD	138-345 AD (95,4%)
Speke11	Pinnen fra sørenden, 60 cm ned.	18,7	Furu	1420 ± 30 BP	570-650 AD	
Speke12	Kull fra gammel markoverflate, nord i profil	3,3	Furu	3200 ± 30 BP	1520-1420 BC	
Speke13	Trevirke fra sørenden av gropa, svært oppbløtt/dårlig forfatning.	587,1				
Speke14	Kvist som har ligget i samme kontekst som Speke13	22,1				
Speke15	Kull fra underkant av steinhellen i nordenden	2,1	Bjørk	1700 ± 30 BP	260-300 AD og 320-420 AD	313-406 AD (71,8%)

De fem dateringene gir et bilde av 4 ulike tidsperioder, den eldste helt tilbake i EBA. Siden denne er gjort på materiale fra gammel markoverflate representerer den kun eldste mulige datering for anleggelsen av gropa, og jeg har derfor valgt å se bort fra denne. Dette gir 3 ulike bruksfaser for gropa. Resultatene fra kalibreringen med IntCal 13 viser at dateringene fra de to prøvene nederst i gropa har en sannsynlig tidsramme fra 138-406 e. Kr. med et sammenfall eller en kontinuitet på de to prøvene omkring begynnelsen av 300-tallet, det er dermed ingen tvil om at det har vært en bruksfase i løpet av RT. Prøven av trepinnen viser at det også har vært en bruksfase i MVT, mens datering av neveren viser at det har vært en tredje bruksfase i MA.

4.1.3 Samtidighet

Dateringene for de to gropene samler seg dermed i fire tidshorisonter, YBA, RT, MVT/ tidlig VT og MA. De videre analysene og vurderingene vil bli foretatt med utgangspunkt i dette. Når det gjelder YBA er det få kjente funn fra undersøkelsesområdet. I følge Hilde Amundsen (2011:269) er flateretusjert kvartsitt den dominerende funnkategorien. Det er likevel verdt å nevne at en 14C-datering av en av gravene ved Vesle Sølensjøen ble datert til YBA (760-400 f. Kr.) (Amundsen 2011:270; Bergstøl 2008:94). Gravfeltet er ellers datert til sen FVT og MVT. Denne datering kan muligens indikere en eldre gravlegging. Ved enden av Langsjøanlegget, i Buvika ved Femunden er det påvist flere lokaliteter fra sen steinbrukende tid med blant annet et emne til en kvartsittspiss (Amundsen 2011:249). Begrepet sen steinbrukende tid omfatter periodene senneolitikum (SN), BA og FRJ. Det er derfor mulig å anta at groprekka kan sees i sammenheng med disse lokalitetene. Det er ikke foretatt radiologiske dateringer av disse lokalitetene.

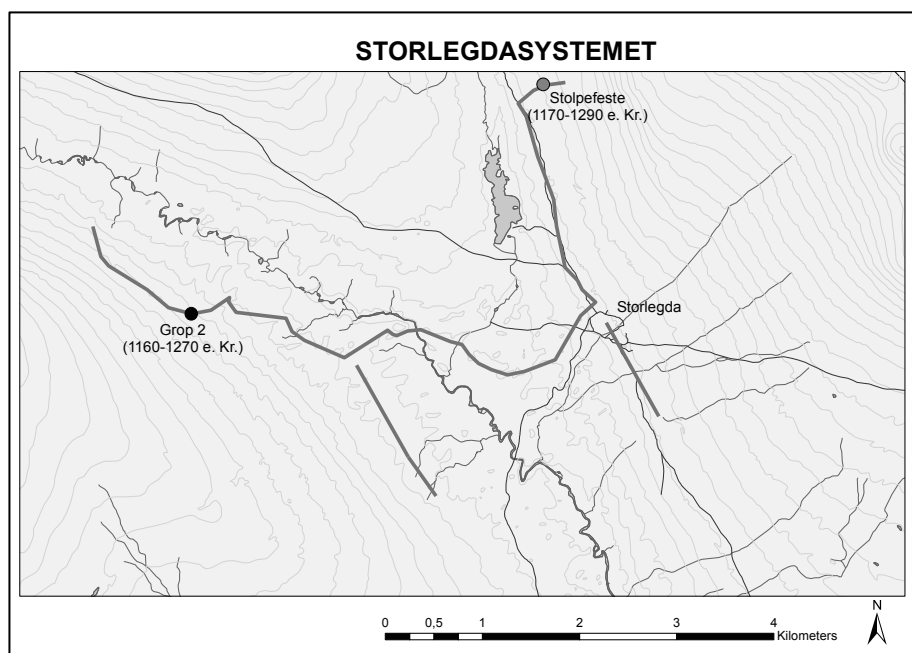
Det er ingen kjente funn fra RT fra undersøkelsesområdet. Grava ved Skjellåvolden kan likevel vurderes som interessant, da den er lokalisert svært nære Storlegda-anlegget og Grop 2. I graven ble det blant annet funnet en kniv av jern og en kam av bein (C36676 a-f). Graven er datert til FRJ (180 f. Kr. – 70 e. Kr.), noe som plasserer den relativt nære i tid med romertidsfasen på Grop 2.

Jostein Bergstøl (Bergstøl 2008:195) skriver i sin doktorgradsavhandling at det er ”(...) ingen fangstanlegg som med sikkerhet kan dateres til merovingertiden”. Datering fra Grop 2 tilsier at det har foregått gropfangst også i denne perioden, selv om en datering ikke kan bevise at fangsten har foregått i stort omfang. Den mest relevante lokaliteten fra

undersøkellesområdet datert til MVT er gravfeltet ved Vesle Sølensjøen. Gravfeltet, som kun ligger 12 km unna Grop 2, består av fem utgravde graver og sannsynligvis to til som ikke er undersøkt (Bergstøl 2008:93). Grav I og II er datert til YJA (MVT) ut i fra funnmaterialet (C33309/33310). Grav III og IV er datert til henholdsvis neolitikum og YBA.

Steinalderdateringen skyldes antakelig en steinalderlokalitet som lå på stedet før graven ble anlagt, mens bronsealderdateringen kan stamme fra en tidligere gravlegging. Grav V er datert 320-650 e. Kr. Like inntil denne graven er det funnet en z-formet skinnskaper som typologisk daterer seg til 500-700 e. Kr. Graven kan dermed med stor sikkerhet dateres til MVT (Bergstøl 2008:93-94). I graven var det et munningsbeslag til et sverd, to skrapere i jern, et par jerntener og noen få beinrester (C36672) (Bergstøl 2008:93-94). Det er ikke kjent funn fra MVT og tidlig VT i nærheten av Grop 1. Det nærmeste er en spydspiss funnet på andre siden av Femunden (C33452).

Fra MA er det kjent flere funn, særlig fra hoveddalføret i Rendalen. Fra undersøkelsesområdet er det kun et relevant funn knyttet til denne perioden og det er dateringen av stolperestene som ble foretatt av Holseng (2004:17) i en litt annen del av fangstgroprekka (figur 13). Denne dateringen til 1170-1290 e. Kr. som er samtidig med middelalderdateringen fra Grop 2 (1160-1270 e. Kr.) tilsier at kan ha vært i bruk på 1200-tallet. Grop 1 og 2 har begge inngått i større anlegg bestående av flere gropper i rekke. I neste del av dette kapitlet vil jeg presentere groprekkene som de to gropene ligger i, og vurdere hva det maksimale omfanget av disse rekkene kan ha vært.

Figur 13: Oversikt over de to MA-dateringenes plassering i forhold til hverandre i Storlegda-anlegget.

4.2 REGISTRERING - OMFANG

Storlegda-anlegget og Langsjøanlegget vil nå bli presentert nærmere. Jeg vil se på groprekkenes omfang i forhold til avstander mellom gropene, gjøre en vurdering av hvor lange rekkene har vært og prøve å si noe om sannsynligheten for at alle gropene i ei rekke har vært i bruk samtidig. For å vurdere omfanget har jeg konsultert Magnus Lagabøters landslov Kap. 63 i Tarangers oversatte versjon (1915:157) som sier at ingen dyregard eller dyregrav skal legges så nært, at hugg kan høres til neste dyregard. Vurderingene er knyttet til anleggenes maksimale utstrekning i MA. Omfanget i de tidligere periodene er vanskelig å vurdere, siden flere, mindre groprekker kan ha blitt utvidet og slått sammen over tid. I tillegg ble ikke Magnus Lagabøtes Landslov vedtatt før i 1274-1276 e. Kr. og det er derfor usikkert i hvilken grad den kan anvendes for de tidligere periodene. Flere forskere har imidlertid påpekt at loven bygger på skikk og sedvane som har gått langt tilbake i tid, blant annet fordi det er skrevet at allmenningene skal være som de har vært fra gammelt av. Ut i fra dette kan man anta at loven til en viss grad kan anvendes for hele første del av MA og muligens også for siste del av YJA (Mikkelsen 1994:112; Rundberget 2012:285).

Gjennom forsøk under ulike forhold har jeg prøvd å avgjøre hvor lange avstander som kan ha blitt tillatt. Resultatet viser at man under helt optimale forhold på en vindstille vinterdag i fjellet kan høre øksehugg nærmere 1500 meter unna. Med tanke på at en slik lov mest sannsynlig er blitt tilpasset lokale forhold er det ingen tvil om at avstanden må ha variert, og resultatene blir påvirket av ulike forhold som vær, terreng og så videre. Jeg har derfor tatt utgangspunkt i en maksimumsavstand på 1000 meter mellom gropene. Er avstanden kortere, er det høyst sannsynlig snakk om samme anlegg. På grunn av at det foreligger mindre registreringsmateriale fra Langsjøanlegget, vil vurderingen av denne groprekka være mindre omfattende enn analysen av Storlegda-anlegget.

4.2.1 Storlegda-anlegget

Storlegda-anlegget består av 407 groper og er en utvidelse av groprekka i Orvdalen som Holseng registrerte. 358 av disse er beskrevet i registreringsrapporten til Mathiesen og hovedfagsoppgaven til Holseng. Gropene har stor variasjon i utforming og størrelse/dybde, og variert grad av gjengroing kan tyde på ulike bruksfaser (Mathiesen 2005:20-21). Om lag 25% av gropene i området er vurdert som elggroper, ut i fra størrelsen (pers. med. Per Olav Mathiesen 02.03.2013), men som jeg har påpekt i 4.1.2 kan man ikke automatisk si noe om størrelsen på gropene uten nærmere undersøkelser.

Storlegda-anlegget strekker seg langs sørsiden av Elgpiggen og dekker et svært variert terreng. Grop 2 var plassert på en naturlig terrasse i terrenget, men etter noen få groper ”brekker” rekken østover og ned i dalen. Fra tørre furumoer, blir landskapet mer frodig og skogen tettere. Nederst i dalføret er det et variert terreng med en del våtmark og elva Speka. På vestsiden av elven går rekken igjen litt oppover i terrenget og følger det neste dalføret, Orvdalen, nordover i en drøy kilometer. Rekken sperrer av begge dalførene Spekedalen og Orvdalen (figur 14).

Figur 14: Oversiktsbilde av Elgpiggen og de to dalførene Orvdalen og Spekedalen, som Storlegda-anlegget krysser. Foto: M. B. Spånberg.

Avstanden mellom gropene varierer fra 2 til 660 meter. Mathiesen har i sin registrering målt avstanden mellom gropene. Dette er ikke gjort i Holsengs registrering, men kartfestingen (Holseng 2004:appendix A) gir et godt bilde av avstandene. Ut i fra den valgte øvre avstandsbegrensningen mellom gropene, er det grunn til å anta at alle de 358 gropene, som er beskrevet i rapportene, kan ha vært samtidige i MA. Med tanke på at Holsengs datering fra andre enden av groprekka daterer seg til MA er det sannsynlig at anlegget har vært størst i denne perioden. Hvor stort anlegget har vært i de ulike periodene er ellers vanskelig å vurdere, siden det ikke foreligger dateringer fra andre groper. De 49 gropene som ikke er beskrevet i registreringsrapportene er utelatt fra denne vurderingen, og vil heller ikke bli tatt med i de videre beregningene.

4.2.2 Langsjøanlegget

Langsjøanlegget ligger langs med Langsjøen og dekker, som nevnt, bare søndre del av sjøen. Ved utløpet krysser rekken vannet og strekker seg østover til Femunden. De fleste av disse

gropene, inkludert Grop 1, ligger på lave eskere, men i et forholdsvis flatt terreng. En del av gropene mellom Langsjøen og Femunden er forholdsvis store og dermed tolket som mulige elggroper. Flere steder langs rekka mangler det groper på grunn av dyrket mark, og beregninger av gjennomsnittlig avstand mellom gropene tilsier at det kan ha vært omtrent 100 groper i denne rekka (pers. med. Per Olav Mathiesen 02.03.2013). De registrerte gropene teller om lag 80 groper (Bergstøl 2014:4), men heller ikke disse registreringene er publisert og kun 18 av gropene er lagt inn i Askeladden.

Som nevnt går gropene langs bredden av Langsjøen et stykke før de opphører. Dette kan virke litt underlig, men observasjoner viser at det er denne delen av sjøen som blir islagt først hver vinter, noe som igjen kan brukes som argumentasjon for at fangsten helst har foregått på senhøsten (Mathiesen 2005:9). Mathiesen påpeker også at terrenget i en del områder er såpass ulendt at det vil være fordelaktig å kunne ferdes på islagte vann og myrer for å transportere viltet ut (2005:10). Siden det ikke foreligger andre dateringer fra groprekka er det vanskelig å si noe om hvordan omfanget har vært til enhver tid, men også her er det rimelig å anta at alle gropene har vært i bruk samtidig i den siste fasen. Jeg vil derfor i de videre beregningene gå ut i fra at anlegget har bestått av ca. 80 groper.

4.3 OPPSUMMERING

De to utgravde gropene ligger i forholdsvis ulike groprekker, både med tanke på lengde, plassering i terrenget og datering. Rekkene er bare to av et stort antall rekker med fangstgroper i området. Flere av rekkene er plassert slik at de ser ut til å danne større systemer i landskapet. Storlegda-anlegget består av 358 groper som er beskrevet i to ulike registreringsrapporter, mens Langsjøanlegget består av om lag 80 groper. Med utgangspunkt i Magnus Lagabøtes Landslov Kap. 63, som sier at dyregroper ikke skal anlegges så nære hverandre at øksehugg kan høres, foretok jeg flere forsøk med måling av øksehugg. Dette gav en maksimal avstand på 1000 meter mellom groper i samme rekke. Siden loven ble etablert i MA kan den ikke anvendes for de tidligere periodene. Ut i fra dette grunnlaget tilsier avstanden mellom gropene i storlegda-anlegget at alle gropene kan ha tilhørt en helhetlig rekke i MA.

Dateringene fra stolpefestet (1170-1290 e. Kr.) ved Orvdalen og Grop 2 (1160-1270 e. Kr.) ved Spekedalen underbygger denne indikasjonen. På grunn av få dateringer er det vanskelig å si noe om hvordan omfanget har vært i de andre periodene, men det er rimelig å anta at det har vært flere groprekker som over tid er blitt utvidet og slått sammen. Mangel på

opplysninger på avstander mellom gropene og andre dateringer gjør det vanskelig å gi en tilsvarende vurdering av Langsjøanlegget, men ut i fra egne observasjoner er det ingen grunn til å anta at ikke hele dette fangstanlegget også har vært i bruk i den siste bruksfasen.

Grop 1 er datert til YBA ut i fra en kullprøve fra nedgravningen. I myra like ved ble det funnet trevirke som ble datert til MVT/tidlig VT. Plasseringen av dette trevirket i åpent terreng mellom to fangstgroper, gjør det naturlig å anse dette som rester etter et sperregjerde. Det er vanskelig å vurdere om bronsealderdateringen indikerer en bruksfase eller om materialet stammer fra gammel markoverflate som har rast inn i gropa. Gropa blir likevel vurdert til å ha hatt minst to bruksfaser, en i BA og en i VT. Det er ikke kjent andre funn fra VT fra undersøkelsesområdet, men ved enden av Langsjøanlegget er det kjent lokaliteter som daterer seg til sen steinbrukende tid (SN/BA/FRJ).

Grop 2 ser ut til å ha hatt minst tre faser. Den første i RT, den andre i MVT og den siste i MA. Særlig den siste perioden stemmer godt overens med andre dateringer av fangstgroper, og fangst har vært en viktig næring i MA. Det er kjent en grav som er datert til FRJ/RT som ligger svært nære Grop 2. Selv om dateringene ikke er helt samtidige, er graven interessant med tanke på nærheten til anlegget. Fra MVT er gravfeltet ved Vesle Sølensjøen sentralt. Gravfeltet ligger i overkant av en mil unna Grop 2 og tre av gravene er datert til samme periode. Dateringen til MA er samtidig med dateringen Holseng foretok i en annen del av anlegget, noe som kan indikere at hele anlegget var i bruk i denne perioden. Det foreligger ikke gravfunn eller andre funn fra undersøkelsesområdet fra denne perioden.

Med utgangspunkt i dateringsresultatene fra de to gropene vil de videre analysene av ressursbehov og diskusjonen av motivasjon og organisering av fangsten i kap. 6 bli belyst ut i fra de fire tidshorisontene BA, RT, MVT/VT og MA. Siden den andre fasen av Grop 1 er datert til overgangen mellom MVT og tidlig VT er disse to sett under ett. Det er ingen datering fra Grop 1 eller 2 som er knyttet til den senere delen av VT. Resultatet fra vurderingen av avstanden mellom gropene og omfanget av groprekkene vil bli benyttet videre i neste kapittel. Kombinert med beregninger av hvor lang tid det har tatt å bygge gropene, vil dette danne grunnlaget for en analyse av ressursbehovet under anlegningen av groprekkene.

5 RESSURSBEHOV

I kapittel 4 gjorde jeg en vurdering av groprekkenes maksimale omfang med tanke på antall groper. Resultatet viser at Storlegda-anlegget på et eller annet tidspunkt har bestått av minimum 358 groper, mens Langsjøanlegget har bestått av minimum 80 groper.

I løpet av 1980-tallet ble det foretatt to rekonstruksjoner av fangstgroper for elg, hvor tidsforbruket ble registrert. I dette kapitlet vil jeg først gi en kort presentasjon av disse to rekonstruksjonene, hva som ble gjort og hvor lang tid det tok. Videre vil jeg presentere en analyse av Orvdalsystemet som Holseng foretok i sin hovedfagsavhandling og de resultatene han fikk. Til slutt i dette kapitlet vil jeg foreta en egen analyse av tidsforbruket og ressursene det har vært behov for under anlegningen av Langsjøanlegget og Storlegda-anlegget. Holseng baserte også sin analyse på de samme rekonstruksjonene og første del av kapitlet har derfor flere likheter med Holsengs hovedfagsoppgave. Min analyse tar derimot en litt annen retning, og jeg har derfor valgt å ta med rekonstruksjonene og Holsengs analyse som et grunnlag for å gjøre mine tolkninger i den siste delen av kapitlet. Som beskrevet i kap. 3 vil dette være en analyse gjennom funksjonell analogi. Kalkuleringene er basert på utregningen av dagsverk fra rekonstruksjonene, kombinert med egne vurderinger av de ulike variablene som kan påvirke tidsforbruket.

5.1 REKONSTRUKSJON I JÄMTLAND

I 1983 ble det som et eksperiment bygget ei fangstgrop for elg i Jämtland, ledet av arkeologen Tomas Johansson. Tidligere hadde det blitt foretatt rekonstruksjoner av utgravde groper, men gropa i Jämtland ble laget fra bunnen av (Johansson 1984:29). Utformingen av gropa ble bestemt ut i fra flere arkeologiske undersøkelser av fangstgroper og størrelsen skulle være 3,8x4 meter. Dybden ble bestemt til 2,4 meter. Veggene av gropa ble kledd med halvkløvninger, og i bunnen av gropa ble det bygget en sparkekaske (Johansson 1984:30-31). Redskapene som ble benyttet til byggingen var moderne redskaper, men som funksjonsmessig ikke har forandret seg stort det siste årtusenet (Johansson 1984:30).

Grunnforholdene der gropa ble lagt var forholdsvis enkle å grave i men prosjektet viste at en form for indre kledning var nødvendig for å unngå utrasing av masser (Johansson 1984:38). Siden byggingen var et eksperiment ble det brukt litt ekstra tid til å finne løsninger på utfordringer som dukket opp underveis. Johansson (1984:40) antar derfor at å bygge en

slik grop ved hjelp av verktøy som ble benyttet i YJA ville tatt 10-15 dagsverk for dem som kunne dette arbeidet. Forsøket inkluderte ikke bygging av sperregjerde mellom gropene, noe som selvfølgelig vil øke tidsforbruket. Når det gjelder varigheten på en slik grop viste det seg at gropa ikke viser særlige tegn på sammenrasing etter ett år, og at den også holder seg bra ytterligere noen år før den må vedlikeholdes. Nå ble denne gropa benyttet som en del av et formidlingsprosjekt og ville nok hatt større slitasje dersom den hadde blitt benyttet til fangst, men det kan likevel gi et inntrykk av hvor solide fangstgropene var.

5.2 REKONSTRUKSJON VED DOKKFLØYVATN

I 1988 ble det i forbindelse med undersøkelsene ved Dokkfløyvatn foretatt en rekonstruksjon av en av de utgravde gropene for elgfangst. Arkeologiske undersøkelser av to groper dannet utgangspunkt for rekonstruksjonen. I likhet med eksperimentet i Jämtland ble også veggene i denne gropa dekket med halvklovninger og i bunnen av gropa ble det bygget en sparkekaske. De øvre målene på gropa var 2,3x3,7 meter. Kassen, som skrådde svakt innover mot bunnen, målte 90x160 cm øverst og 65x130 cm nederst (Jacobsen 1989:123). Dybden på sparkekassen var 80 cm, men den totale dybden på gropa er ikke beskrevet. Ut fra gropa ble det bygget sperregjerder mot de nærmeste gropene i anlegget. Lengden på gjerdene var 12 meter mot VNV og 9 meter mot SV (Jacobsen 1989:124).

Siden rekonstruksjonen ved Dokkfløyvatn ble gjort i en allerede utgravd fangstgrop, vet man ikke sikkert hvor lang tid dette arbeidet ville tatt. I følge Jacobsen er grunnforholdene der rekonstruksjonen i Jämtland er gjort, såpass ulik grunnforholdene ved Dokkfløyvatn at tidsforbruket ikke kan sammenlignes. Jacobsen antar at en realistisk økning av tidsforbruket ved gravingen vil være 50% i forhold til eksperimentet i Sverige, noe som vil tilsvare 27 timeverk bare på gravingen av gropa. Tidsforbruket for byggingen av gropa ved Dokkfløyvatn med 10 meter sperregjerde er beregnet til 19 dagsverk for to personer. For personer med større erfaring er det rimelig å anta at arbeidet har gått raskere og at det realistiske tidsforbruket har vært 14-15 dagsverk (Jacobsen 1989:128-129).

5.3 HOLSENGS ANALYSE AV ORVDALSSYSTEMET

Ove Holseng (2004:69) peker på at grunnforholdene i deler av Orvdalssystemet er relativt gunstige for graving og tar utgangspunkt i at tidsforbruket for etablering av groper i den

sørlige og sentrale delen av Orvdalssystemet kan sammenlignes med tidsforbruket fra de to prosjektene ved Dokkfløyvatn og Jämtland. Han beregner derfor et gjennomsnitt på 12,5 dagsverk per grop, hvor han understreker at beregningen ikke inkluderer bygging av sperregjerder. Byggingen av de 135 registrerte gropene fra den aktuelle delen av anlegget gir dermed et totalt tidsforbruk på om lag 1687 dagsverk (Holseng 2004:69). Holseng gjør også en vurdering av tidsforbruket på de steinmurte gropene, hvor han konkluderer med at disse gropene neppe har tatt lenger tid å bygge enn de jordgravde. Siden det ikke har vært rekonstruksjon i disse gropene er det til og med mulig at de steinmurte gropene har tatt kortere tid å bygge (Holseng 2004:70).

Holseng har i sin beregning benyttet et gjennomsnitt på 12,5 dagsverk per grop, ut i fra beregnet arbeidstid på henholdsvis 10-15 dagsverk i Sverige og 14-15 dagsverk ved Dokkfløyvatn. Jeg stiller meg kritisk til dette valget, og er uenig med Holseng sitt valg av gjennomsnittlig tidsforbruk. Jacobsen skriver at rekonstruksjonen ved Dokkflyvatn er beregnet til 19 dagsverk for to personer, men at man med erfaring nok kan redusere tidsforbruket med 25%. Det er litt utydelig om Jacobsen mener at arbeidet tar 19 dagsverk totalt, altså at 2 personer jobber i 9,5 dager hver eller om han mener 19 dager hvor 2 personer jobber sammen, noe som blir 38 dagsverk totalt. Med tanke på at Jacobsen påpeker at rekonstruksjonen i Jämtland, som hadde et tidsforbruk på 24 dagsverk, var mindre arbeidskrevende og ikke omfattet bygging av sperregjerder, vil det være rimelig å anta at det er det siste alternativet som er riktig og at tidsforbruket ved Dokkfløyvatn har vært på totalt 38 dagsverk. Dersom vi tar med Jacobsens beregningen om at man med mer erfaring vil redusere tidsforbruket med 25% får man et totalt tidsforbruk på om lag 28 dagsverk. Altså det dobbelte av hva Holseng har tatt utgangspunkt i. Min tolkning av tidsforbruket gir et annet resultat enn Holseng sitt gjennomsnitt, og jeg vil derfor basere meg på mine egne beregninger. Jeg vil her videre gjøre en egen vurdering av gjennomsnittlig arbeidstid for å beregne tidsforbruket for Storlegda-anlegget og Langsjøanlegget.

5.4 BEREGNET TIDSFORBRUK FOR STORLEGDA-ANLEGGET OG LANGSJØANLEGGET

Som beskrevet i kapittel 4 er Storlegda-anlegget (Orvdalssystemet) blitt betydelig utvidet etter Holsengs registreringer, og omfatter nå 358 groper. Av disse er 29 steinmurte, mens resten er jordgravde (Holseng 2004:15; Mathiesen 2002). Størrelsen på gropene varierer og Holseng

skilte i sin registrering mellom små og store jordgravde groper, men på grunn av de nevnte utfordringene med å vurdere groper før de er utgravd vil jeg, for å gjøre en minimumsberegning av tidsforbruket, gå ut i fra at alle gropene i Storlegda-anlegget er brukt til fangst av rein. Dette vil selvfølgelig medføre enkelte feilmarginer i analysen, men siden groper for rein er mindre enn groper for elg, vil også tidsforbruket under byggingen av disse gropene ha vært mindre. Ved å ta utgangspunkt i at gropene har vært beregnet for rein vil jeg derfor få en minimumsberegning av tidsforbruket. At det faktiske tidsforbruket kan ha vært større anser jeg som en akseptabel risiko, da det ikke vil medføre at resultatene blir overdrevet. Dette vil også være utgangspunktet når jeg beregner tidsforbruk for de om lag 80 gropene i Langsjøanlegget. Jeg vil derfor operere med et gjennomsnittlig antall dagsverk per grop i beregningene mine. Dette gjennomsnittet vil bli beregnet ut i fra 3 variabler: 1) Bygging av sperregjerder, 2) Størrelsen på de utgravde gropene i forhold til rekonstruksjonene og 3) Grunn-/graveforhold.

5.4.1 Sperregjerder

Undersøkelser av sperregjerder har påvist minst to ulike konstruksjonstyper, skigard og hafell-gjerde. Skigard er et forseggjort gjerde hvor det er lagt ned mye arbeid med både stokkene og byggingen (jf. figur 3). Dette var den typen som ble påvist og rekonstruert ved Dokkfløy. Hafell-gjerde er en konstruksjon som er beskrevet av Lil Gustafson etter en undersøkelse ved Snertingdal i 2001 (figur 15) (Gustafson 2001:7-8). Denne konstruksjonen er litt mindre forseggjort og tidkrevende enn en skigard. Det er også mulig at det i områder med mye trær og skog har vært en enda enklere sperrekonstruksjon mellom gropene, hvor man har laget stengsel av felte trær som ikke er blitt kvistet eller bearbeidet. Denne konstruksjonen er ikke dokumentert, men vil utvilsomt være den enkleste og raskeste måten å sperre av området mellom gropene (jf. figur 2).

Ut i fra Jacobsen (1989:128) sin oversikt har 36 timer gått med til byggingen av 10 meter med sperregjerde på Dokkfløyvatn. Dersom man fremdeles går ut i fra at jobben ble gjort av to personer blir den totale tiden 72 timer, eller 9 dagsverk. Med mer erfaring kan man anta at det ville tatt om lag 7 dagsverk å bygge et slikt gjerde. Hva slags type gjerde man bygger påvirker tidsforbruket. Sperregjerdet som ble bygget ved Dokkfløyvatn var svært forseggjort og man kan redusere tidsforbruket mye ved å lage forenklede sperringer ved hjelp av trær som ikke er blitt kvistet og lignende. Etter rekonstruksjonen ble det gjort noen forsøk på å lede dyrene inn mot gropa, og det viste seg at sperregjerder utgjør et veldig viktig

element for å fange elg. Jacobsen (1989:127) sier til og med at ”Fangstgropssystemer for elg uten slike gjerder eller stengsler vil ikke fungere”. Det ser ut til at det samme har vært tilfelle for fangst av rein, siden det er funnet stolpefester ved flere slike fangstanlegg også (f.eks. Holseng 2004).

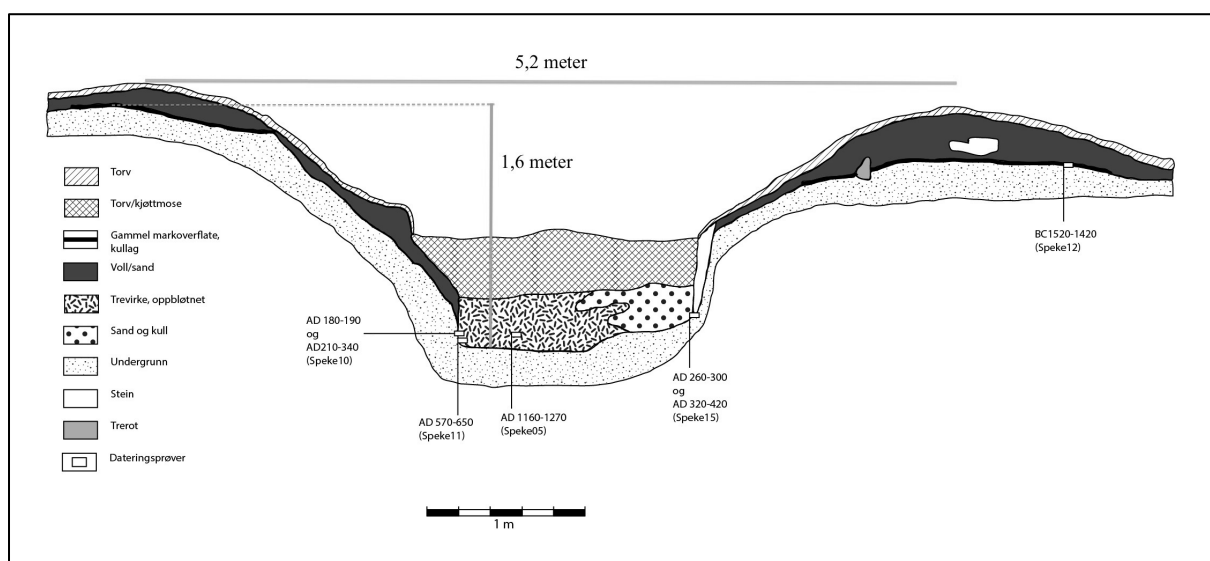
Figur 15: Prinsippet for hafell-gjerde, med stolper som ble satt i kryss for å holde kvist og trær som ble lagt på bakken. (etter Gustafson 2001:8)

I Storlegda-anlegget varierer avstanden mellom gropene fra et par meter opp til 250 meter. I tillegg er forholdene rundt gropene svært varierende fra steinur og fjellandskap til myr og tett skog. Å gjøre en beregning av tidsforbruk for bygging av sperregjerder i dette anlegget og Langsjøanlegget vil bli svært omfattende, og jeg har derfor valgt å utelate byggingen av sperregjerder fra mine beregninger. Jeg anser risikoen for å få feilmarginer som større dersom jeg skulle ha inkludert byggingen av gjerdene, siden tidsforbruket her vil ha variert mye ut i fra byggemåte, materiale og lignende. Til tross for at jeg utelater byggingen av gjerdene mener jeg derfor at helhetsbildet likevel vil bli ivaretatt i tolkningsrammene

5.4.2 Gropenes størrelse

Til tross for at gropene ved Dokkfløyvatn er blitt benyttet for fangst av elg, ser konstruksjonen av gropene ut til å ha vært noenlunde like. Med unntak av dybden er det også samsvar i størrelsen mellom gropene. Den rekonstruerte gropa ved Dokkfløyvatn målte 2,3x3,7 meter, mens den undersøkte gropa i Spekedalen målte 5,7x5,2 meter. Sistnevnte er

målt på toppen av vollen og har derfor litt større mål (jfr. profiltegningen, figur 16). Gropa som ble rekonstruert i Jämtland hadde målene 3,8x4 meter og samsvarer også godt med de andre gropene i forhold til størrelse. Når det gjelder dybde var gropa i Jämtland 2,4 meter dyp, mens gropa i Spekedalen var 1,6 meter dyp. Begge er typiske dybder for henholdsvis elg- og reingroper (Jacobsen og Follum 2008:219). Dersom man bruker disse to dybdene kan man gå ut i fra at selve gravingene av fangstgropene for reinsdyr kan ta inntil 1/3 kortere tid enn for elggropene. Med utgangspunkt i rekonstruksjonen i Jämtland vil det da ta minst 12 timer å grave ei reinsdyrgrop, avhengig av grunnforholdene. Tidsforbruket for gropa ved Dokkfløyvatn er stipulert ut fra at grunnen er vanskeligere å grave i og gravetiden er derfor økt med 50%.

Figur 16: Profiltegning av Grop 2.

5.4.3 Grunn-/graveforhold

Det er vanskelig å vurdere graveforholdene for de delene av anlegget som ikke er utgravd, men forholdene ved den undersøkte gropa i Spekedalen var svært gode og kan derfor sammenlignes med graveforholdene ved rekonstruksjonen i Jämtland. Det er imidlertid liten tvil om at graveforholdene langs en såpass lang fangstgroprekke vil variere, og det vil derfor være rimelig å anta at man bør operere med et gjennomsnitt mellom tidsforbruket på Dokkfløyvatn og Jämtland. Dersom en går ut i fra beregningen i forrige avsnitt med 12 timer som et minimum tidsforbruk kan en gjøre som Jacobsen og gå ut i fra at mer krevende graveforhold vil kreve 50% lenger tid, får enn et spenn på 12-18 timer for gravingen av selve gropa. For enkelthets skyld vil det da være rimelig å si at denne arbeidsprosessen tar om lag 2

dagsverk.

Den resterende prosessen med å bygge kassekonstruksjon og tilvirke og legge halvklovninger har tatt om lag 22 dagsverk for hver av de to rekonstruerte gropene. Dersom man igjen går ut i fra Jacobsens antakelse om at mer erfarne kan ha brukt 25% kortere tid, kan man anta at arbeidet har tatt om lag 17 dagsverk. Det totale tidsforbruket per grop vil da bli på nærmere 19 dagsverk (tabell 4).

Tabell 4: Beregning av tidsforbruk for bygging av fangstgrop.

REKONSTRUKSJON DOKKFLØYVATN	Uten erfaring	Med erfaring (-25%)
Dagsverk bygging grop	29	22
Dagsverk sperregjerde	9	7
Totalt antall dagsverk	38	29

REKONSTRUKSJON JÄMTLAND	Dagsverk
Uten erfaring	24
Med erfaring (gj.snitt iflg. Johansson)	12,5
Med erfaring (-25% jfr. Jacobsen)	18
Gjennomsnitt med erfaring	15,25

Dagsverk grop - Dokkfløyvatn	22
Dagsverk - Jämtland	15,25
Gjennomsnittlig dagsverk	18,6

Ut i fra vurderingen av gjennomsnittlig tidsforbruk på 19 dagsverk per grop vil dette tilsi et totalt tidsforbruk på hele 6802 dagsverk for de 358 gropene i Storlegda-anlegget. For de om lag 80 gropene i Langsjøanlegget vil det totale tidsforbruket ha vært på 1520 dagsverk. Det er viktig å påpeke at beregningene ikke er eksakte tall, og at det er vanskelig å vurdere tidsforbruk på groper man ikke har undersøkt, men beregningene gir et bilde av hvor omfattende arbeidet med anlegningen av gropene kan ha vært dersom alle har vært i bruk samtidig. I tillegg kommer byggingen av sperregjerder og ikke minst alt arbeidet med selve driften/vedlikeholdet av anleggene, og bearbeidingen av fangsten.

Omfanget og resultatet av beregningen av tidsforbruk indikerer at fangsten har foregått i stor skala i en eller flere av tidsperiodene som er blitt identifisert gjennom utgravningene. I det neste kapitlet vil jeg ta disse resultatene med videre i drøftingen av økonomi som motivasjonsfaktor i de ulike tidsperiodene og den samfunnsmessige betydningen fangsten kan ha hatt. Ut i fra beregningene i dette og det foregående kapitlet er det liten tvil om fangsten her har hatt stor betydning, noe som også har blitt påpekt av blant annet Bernt Rundberget som skriver at fangsten i Rendalen bør sees ”som en parallell til jernutvinningen i Østerdalen” (Rundberget 2012:273), siden dimensjonene på fangsten overgår bosetningens kapasitet og andre aktører må ha vært inkludert i virksomheten. Hvilke aktører dette kan ha vært, hva slags sosial organisering som har stått bak driften vil jeg se nærmere på i kap. 6.

6 SAMFUNNSMESSIG BETYDNING

I kap. 5 gjorde jeg en vurdering av tidsforbruket for gravingen av gropene basert på rekonstruksjoner. Ut i fra resultatet på 19 dagsverk i gjennomsnitt per grop, blir det totale tidsforbruket for byggingen av Storlegda-anlegget og Langsjøanlegget henholdsvis 6802 og 1520 dagsverk. Hva betyr dette i et større perspektiv? Det er blitt gjort noen undersøkelser andre steder i landet på hvor viktig fangst har vært som en økonomisk ressurs og det er liten tvil om at fangst må ha vært et viktig grunnlag for makt og rikdom. Resultatene, som viser at omfanget og ressursbehovet i alle fall i perioder må ha vært svært stort, tilsier at dette kan ha vært tilfelle også i undersøkelsesområdet.

I dette kapitlet vil jeg se nærmere på hvordan økonomi og selvforsyning har fungert som de viktigste motivasjonsfaktorene for fangsten og jeg vil vurdere hvilke samfunnsstrukturer som har ligget til grunn for fangsten som næring i de ulike bruksfasene. Videre vil jeg se på muligheten for at fangsten i kortere eller lengre perioder kan knyttes til identitetsdebatten og interaksjonen mellom bofast jordbruksbefolkning og mer mobile grupper.

6.1 SELVFORSYNING, ØKONOMI OG HANDEL – MOTIVASJON FOR FANGST

Med utgangspunkt i dateringene fra utgravningene vil jeg belyse motivasjonen for fangst ut i fra de fire aktuelle tidshorisontene YBA, RT, MVT/tidlig VT og MA. Som nevnt i kap 4, er dateringene fra VT kun knyttet til første del av perioden og vil derfor bli vurdert sammen med MVT. Vurderingen av motivasjonen er basert på andre funn i og rundt undersøkelsesområdet, samt resultatene fra undersøkelsene som er blitt foretatt på Sumtangen på Hardangervidda (Indrelid, et al. 2007) og av massefangstanleggene i Dovre (Hole 2013; Mikkelsen 1994).

6.1.1 Yngre bronsealder

Som det ble påpekt i kap. 4.1.3 er det ikke kjent andre funn fra BA i undersøkelsesområdet, annet enn dateringene ved Vesle Sølensjø-gravene som muligens kan knyttes til en eldre gravlegging, og til lokalitetene i Buvika. Gjenstandsfunnene fra Buvika er flateretusjert kvartsitt som ikke kan tidfestes nærmere enn til sen steinbrukende tid, altså SN/BA/FRJ. Disse lokalitetene har derfor ingen entydig samtidighet med Grop 1. På grunn av mangelen på funn fra denne perioden er det rimelig å anta at fangsten har foregått i et begrenset omfang.

En av årsakene til det magre funnmaterialet kan også være at de som drev med fangsten på denne tiden ikke var bofast, og på denne måten har etterlatt seg få spor. Det er ikke kjent at fangst av rein har foregått i stort omfang i BA på lokalitetene ved Sumtangen eller Dovre heller. Siden det ikke er noe som tyder på en omfattende fangstvirksomhet velger jeg å anta at fangsten har vært knyttet til eget forbruk og ikke til overskuddsproduksjon for vareutveksling.

6.1.2 Romertid

RT er en periode hvor handel av fangstprodukter og pelsverk ser ut til å ha blitt en viktig næring. Funnet av 45 romerske mynter i Dalarna indikerer kontakt med Romerriket også i skog og fjellstrøk som ligger utenfor de typiske ferdselsårene (Bergstøl 2008:190). På grunn av dette er det rimelig å anta at det i RT har vært snakk om en økonomisk motivasjon for fangsten, hvor målet har vært handel av prestisjevarer med Romerriket.

Dateringen til RT er ikke unik. Ved Sumtangen på Hardangervidda er det påvist at den første hovedperioden for fangst av rein har foregått i tidsrommet 275-345 e. Kr. (Indreliid, et al. 2007:142), noe som stemmer godt overens med dateringene fra Grop 2. I Rondane er det innerst i Hattremsåjuvet massefangstanlegg funnet en pilspiss av jern som er typologisk datert til 300-400-tallet. Pilen ble funnet sammen med noen skremmepinner i en snøfonn innerst i fangstbåsen, og det er ingenting som tyder på at snøfonnen har vært mindre i perioden mellom RT og i dag (Hole 2013:56-57). Skremmepinnene er ikke datert, men dateringene på de gjenstandene som smelter fram i den norske fjellheimen er ofte fra RT (Hole 2013:88)

Det er ikke kjent andre funn fra RT i undersøkelsesområdet eller fra hoveddalføret i Rendalen. Med tanke på at det ikke er påvist fast bosetning i området i denne perioden, er det mulig at fangsten har foregått i sesonger, hvor bøndene har kommet langveisfra, drevet fangsten i perioder og solgt produktene videre. En annen mulighet er at fangsten har vært drevet av en mindre bofast befolkning som ikke har etterlatt seg tydelige bosetningsspor. En tredje mulighet er at sporene rett og slett ikke er funnet enda. Det er bare flere undersøkelser og dateringer som kan gi svar på dette. På grunn av mangelen på materiale er det derfor vanskelig å si noe om omfanget i RT, men dersom en går ut i fra en større kontekst og sammenligner med de generelle trendene er det sannsynlig at fangsten i denne perioden har vært knyttet til varebytte av fangstprodukter (Bergstøl 1997; Jacobsen og Larsen 1991; Solberg 2003:99-102).

6.1.3 Merovingertid og tidlig vikingtid

Gravfeltet ved Vesle Sølensjøen indikerer en større aktivitet i området enn tidligere. Selv om det ikke er påvist bosetningsspor i fjellområdet fra denne perioden, kan man ikke utelukke at de som ble gravlagt ved Vesle Sølensjøen har tilhørt en bofast befolkning. Som nevnt i kap. 4.1.3 skriver Bergstøl at gravfeltet dateres til en periode hvor det ikke finnes belegg for at gropene ble brukt (Bergstøl 2008:199). Dateringen fra Grop 2 har tilført ny kunnskap vedrørende dette, og det er liten tvil om at gravfeltet kan sees i sammenheng med den daterte gropa. Som tidligere nevnt, er det få relevante funn som kan knyttes til MVT/VT-dateringen av Grop 1. En spydspiss er funnet på andre siden av Femund, 17 km i luftlinje unna Grop 1 og om lag 13 km unna enden på Langsjøanlegget. Det er likevel verdt å merke seg at gravfeltet ved Vesle Sølensjøen også ligger om lag 13 km i luftlinje fra Grop 1. Selv om gravfeltet ligger i et annet dalføre, er det kjente turstier og gamle veifar over fjellet til dalføret hvor Grop 1 ligger.

MVT er i utgangspunktet kjent som en ”nedgangsperiode”, hvor fangsten har foregått i mindre omfang og i en annen form enn i periodene før og etter (Bergstøl 2008). I Rondane tyder en markert forekomst av pilspisser datert til MVT på at det i denne perioden heller har foregått jakt med pil og bue fremfor gropfangst (Mikkelsen 1994:84). Dateringene fra Sumtangen tyder på at det heller ikke her har foregått fangst i samme grad i MVT som i RT og MA (Indrelid, et al. 2007:150).

Med tanke på resultatene fra andre undersøkelser og mangelen på bosetningsspor fra undersøkelsesområdet er det vanskelig å si noe sikkert om motivasjonen for fangsten i denne perioden. Gjenstandene fra gravfeltet gir ikke noen indikasjoner på at det har funnet sted bytter av prestisjevarer, men skinnskrapene kan knyttes til bearbeiding av huder. På grunn av disse elementene antar jeg at den primære motivasjonen for fangst i denne perioden har vært å skaffe kjøtt og skinn til eget forbruk. Hvorvidt de som har gjennomført fangsten har vært en bofast befolkning som har oppholdt seg og fangstet i området i perioder, eller tilhørt en ikke bofast befolkning, er det bare ytterligere undersøkelser som kan gi svar på.

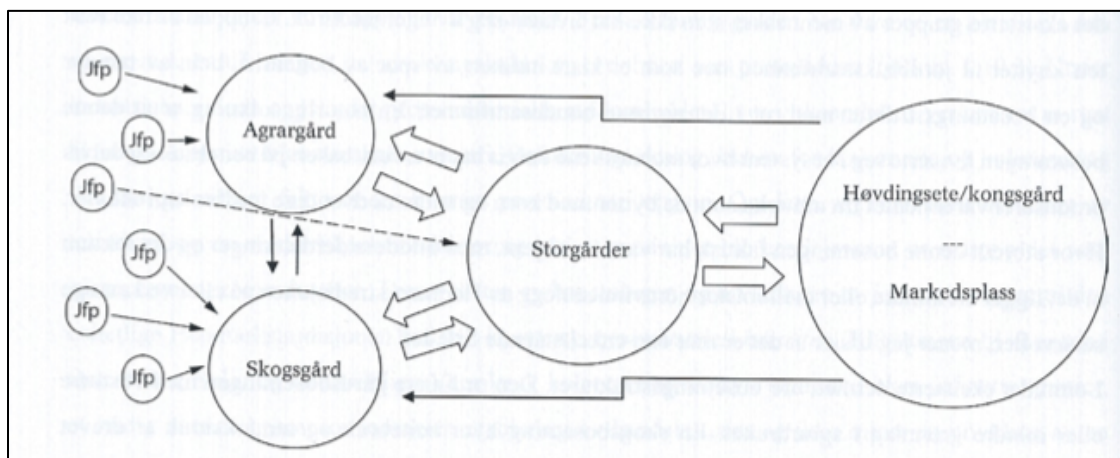
6.1.4 Middelalder

De periodene som utmerker seg i forhold til fangst både i Rondane og Hardangervidda er uten tvil VT og MA, mye tyder på at det samme er tilfelle ved Langsjøanlegget og Storlegda-anlegget. Til tross for at det ikke foreligger gjenstandsfunn fra disse periodene i

undersøkellesområdet, indikerer sammenfallet av dateringene av Grop 2 og stolperestene ved Orvdalen at hele Storlegda-anlegget har vært i bruk i MA.

Alle gropene fra Mikkelsens undersøkelser dateres til 1000-1650 e. Kr. med unntak av en fangstgrop som er datert til 107 f. Kr. – 45 e. Kr. (Mikkelsen 1994:102-103). Åtte av de tolv gropene som fra MA er datert til perioden mellom svartedauden og 1600-tallet, de resterende fire er datert til perioden 1020-1275 e. Kr. (Mikkelsen 1994:103) og det er i denne perioden massefangsten har vært mest omfattende. Mange av institusjonene og systemene man finner i MA blir etablert i løpet av VT og Mikkelsen påpeker at det i VT og MA er flere aktører som kan ha interesse av fangsten og mener den har vært av industriell karakter. De viktigste aktørene har antakelig vært kongen, erkebiskopen i Trondheim, biskopen i Hamar og bøndene selv (Mikkelsen 1994:134-138). Nyere undersøkelser bekrefter Mikkelsens konklusjon om at fangsten har vært en stor virksomhet som har vært styrt av en omfattende organisering (Jordhøy, et al. 2005:62).

Mikkelsens konklusjoner av fangsten på Dovre i VT og MA som en industri av høy økonomisk betydning har likhetstrekk med resultatene fra Sumtangen på Hardangervidda, også her har det vært en hovedperiode i MA (1240-1290 e. Kr.) (Indrelid, et al. 2007:142). Den økonomiske motivasjonen ble også benyttet som forklaringsmodell for distribusjonen og vareomsetningen av jern i Rundbergets avhandling om jernvinna som økonomisk faktor og premiss for samfunnsutvikling i VT og MA. Rundberget (2012:312) har laget en modell som viser i hvordan distribusjonen av varer kan ha foregått i et større nettverk, og forklarer hvordan handelen har gitt aktørene en mulighet til å posisjonere seg (figur 17). Dette kan også ha vært tilfelle for fangsten som næring i MA.

Figur 17: Handel og utveksling av jern, varer og tjenester i Østerdalen og Solør i vikingtid og tidlig middelalder (Rundberget 2012).

Rundberget forklarer det økonomiske systemet som en protoindustriell økonomi. ”Den økonomiske virksomheten er ikke rotfestet i et enerådende husholdningssystem, men i et delvis markedsstyrt samfunn bygd opp rundt et redistributivt nettverk med en spesialisert storskala jernutvinning som vesentlig faktor” (Rundberget 2012:313).

Dateringsresultatene fra Grop 2 viser en siste fase av fangsten på slutten av 1200-tallet. Dette sammenfaller godt med nedgangsperioden på samme tid i Dovre, som er nevnt ovenfor. Lignende tendenser finner vi også på Hardangervidda og innenfor jernindustrien (Indrelid, et al. 2007:142; Rundberget 2012:315-316). Den tradisjonelle forklaringen på denne nedgangen har vært svartedauden. Men alle disse undersøkelsene viser en nedgang eller bortfall over 50 år tidligere. Andre forklaringer har vært tilknyttet mangel på arbeidskraft eller ressurser på grunn av intensiv drift, eller at den politiske og sosiale utviklingen har påvirket markedene og organiseringen (Rundberget 2012:316-317). Rundberget (2012:320) trekker også frem muligheten for at kong Magnus har hatt en personlig kontroll over jernindustrien og at bortgangen kan knyttes til hans død. En sannsynlig årsak til nedgangen innenfor fangsten er en kombinasjon av flere slike faktorer. Konflikter med hanseatene førte til en feilslått handelspolitikk og brudd på nettverk og handelsveier (Rundberget 2012:319). Sammen med en intensiv fangst som har ført til nedgang i bestanden av reinsdyr, kan dette ha vært grunnen til at fangsten mer eller mindre opphørte på slutten av 1200-tallet.

Med utgangspunkt i de nevnte undersøkelsene og dateringsresultatene er det rimelig å anta at fangstanleggene som de to gropene har inngått i har vært av industriell eller protoindustriell karakter i begynnelsen av MA. Det er i stor grad de samme aktørene som er relevante i dette området som på Dovre, og det er med andre ord svært sannsynlig at kongen eller kirken har vært deltakende i organiseringen. Enten som ledere og eiere av anlegget eller gjennom en utstrakt handel med lokale storgårder. Uavhengig av hvor stor grad sentralmaktene har vært involvert i organiseringen, vil det være interessant å vurdere den kulturelle identiteten til de som har drevet fangsten.

6.2 IDENTITETSPERSPEKTIVET

Det er i løpet av de senere årene vokst frem en diskusjon om hvor tidlig man kan snakke om samisk og norsk/norrøn kultur i Østerdalen. Flere forfattere (f.eks. Amundsen 2011; Bergstøl 2008; Bergstøl og Reitan 2008; Zachrisson 1997) har tatt til ordet for at det har vært samisk tilstedeværelse i Sør-Norge i vesentlig lengre tid enn man tradisjonelt har trodd. I Midt- og

Nord-Sverige blir også fangstgroper, særlig for elg, relatert til en samisk kulturtilhørighet (Solberg 2003; Zachrisson 1997).

Jostein Bergstøl (2008) diskuterte etnisitetsbegrepet for Østerdalen i JA og MA i sin doktorgradsavhandling. Gjennom gjenstandsmaterialet belyste han muligheten for at det har vært sørsamisk bosetting i Østerdalsområdet på denne tiden. Bergstøl konkluderte med at det har vært kontinuitet i fangstbefolkningen fra EJA til MA og at de samiske bosetningene i MA har en direkte forhistorie i denne fangstbefolkningen (Bergstøl 2008:227).

Hilde Amundsen (2011) tok i sin doktorgradsavhandling for seg det arkeologiske materialet fra 3800 f. Kr. til Kr. f. i Hedmark og undersøkte om materialet kan påvise ulike kulturelle grupper og kontakt og grenser mellom disse. Hennes konklusjon var at det i løpet av perioden fra neolitikum til FRJ utvikler seg to kulturtradisjoner med etniske grupper (Amundsen 2011:283). Dette forklares med at det i steinbrukende tid dukker opp et skille mellom den materielle kulturen i Hedmark og Østerdalen, hvor Engerdal særlig skiller seg ut fra et ellers enhetlig, sørsandinavisk materiale (Amundsen 2011:273). Fra SN blir det materielle skillet tydeligere, og i Engerdal/Femundstraktene blir flateretusjert kvartsitt den mest dominerte gjenstandskategorien (Amundsen 2011:276). Det kan se ut til at Engerdalen har utgjort sørvestre del av et fangstområde i det svenske og norske innlandet og i større grad rettet seg nordover og østover, enn sørover (Amundsen 2011:280). Denne teorien underbygges av at kvartsittmaterialet har klare paralleller til øvrige innlandsstrøk i nord og nordøst (Amundsen 2011:283).

Med disse to avhandlingene som utgangspunkt, tegner det seg et bilde av at det i begynnelsen av JA har utviklet seg to ulike etniske grupper som har levd i fjellområdene hvor fangsten har funnet sted. Denne tokultursmodellen ligger til grunn for diskusjonen av hvilken identitet de som har drevet fangsten kan ha hatt. Jeg vil videre i dette kapitlet presentere de viktigste elementene som Bergstøl og Amundsen baserer sine vurderinger på. Tokultursmodellen er blitt kritisert av blant annet Hege Damlien for å ha skapt en konstruert kulturgrense (Damlien 2011:31). Jeg vil derfor gjøre en kort vurdering av de kritiske aspektene ved kulturdualismen og se på i hvilken grad de nye resultatene kan påvirke diskusjonen.

6.2.1 Gjenstandsfunn

Tre av gjenstandene fra Rendalen er av typer som gjør at de relateres til en samisk

kulturtilhørighet: en z-formet skinnskaper fra MVT, en pilspiss fra VT og en runebommehammer fra tidlig MA (figur 18). Skinnskaperen er funnet på gravfeltet ved Vesle Sølensjøen, mens de to andre er funnet i hoveddalføret, henholdsvis ved gårdene Fonnås og Nordset. I tillegg til disse tre funnene kan et depotfunn av sølv fra Unsetgrenda også sees i sammenheng med en kulturgrense, da depotfunnene av sølv fra VT og MA i Nord-Norge ligger i grensesonen mellom samiske og norrøne områder (Bergstøl 2008:103-104).

Figur 18: Runebommehammeren fra Nordset i Rendalen (Bergstøl 2008:98).

6.2.2 Fangstmarksgraver

Det er funnet flere såkalte fangstmarksgraver i langs sjøene og i fjelltraktene i begge kommunene (Bergstøl 2004; Byggstøyl 2012; Skjølsvold 1981). Begrepet fangstmarksgraver ble først tatt i bruk av Martin Gollwitzer (1996) og omfatter graver som ligger i skog og fjellområder langt fra kjente jordbruksbygder. Disse blir tolket som graver for fangstfolkene, og flere steder blir disse gravene koblet til den samiske kulturen (f.eks. Bergstøl 2008; Byggstøyl 2012; Zachrisson 1997). Graven ved Skjellåvolden og gravfeltet ved Vesle Sølensjøen er vurdert som fangstmarksgraver. I tillegg er det ved Fjellgutusjøen, øst for Femund funnet en mannsgrav med et gjenstandsmateriale som er typisk for fangstmarksgraver (Bergstøl 2008:115). I disse gravene er noen av de vanligste funnene jernkniv og pilspisser av jern, og med unntak av den z-formede skinnskaperen som ble funnet ved den ene graven ved Vesle Sølensjøen er det ikke noe i materialet fra gravene i undersøkelsesområdet som kan si noe om identiteten til de som er gravlagt.

6.2.3 Problematisering av tokultursmodellen

Både gjenstandsfunnene og fangstmarksgravene er vektlagt i Bergstøl sin avhandling. Hos Amundsen er det hovedsakelig lagt vekt på forekomsten av flateretusjert kvartsitt i Engerdal, som skiller seg fra resten av fylket. Noe av kritikken rundt tokultursmodellen har gått på at det arkeologiske materialet er for lite til å kunne trekke konklusjoner omkring etniske grenser. Gjenstandene kan like mye ha vært et resultat av handel og kontakt, på samme måte som at gjenstander fra RT i graver ikke nødvendigvis betyr at den som ble gravlagt kom fra Romerriket. Damlien poengterer at når en går ut i fra kulturdualisme, så er det nettopp det man vil finne i materialet. Undersøkelsene har dermed en tendens til å bli selvoppfylgende (Damlien 2011:33).

Når det gjelder kvartsittmaterialet påpeker Damlien at nyere funn viser at det har vært lokaliteter med flateretusjert kvartsitt også utenfor det Amundsen karakteriserer som grenseområde (Damlien 2011:34). Hun påpeker også at det er viktig at man ikke ser på grupper og steder som absolutte og statiske enheter når man vurderer identitet. ”Regionale likheter og forskjeller i materiell kultur må heller oppfattes som resultater av dynamiske og komplekse prosesser, der interaksjonen mellom flere ulike aktører har vært sentral” (Damlien 2011:33). Dette er etter min mening et viktig poeng i denne debatten. Dersom en unngår å ta utgangspunkt i dualisme, kan man fokusere på de sosiale relasjonene fremfor identitet.

Før jeg går over til vurderingene av hvorvidt det har vært tale om utmarksbruk eller fangstmarksbruk vil jeg poengtere at dette er et område hvor det også i dag bor reindriftssamer og at kulturdualismen og tidspunkt for etableringen av den samiske kulturen i området har vært omdiskutert (f.eks. Bergstøl 2008; Narmo 2000).

6.2.4 Utmarksbruk eller fangstmarksbruk?

Over hele undersøkelsesområde er mangelen på bosetningsfunn sentral. Dette gjør det vanskelig å si noe om identiteten til de som har drevet fangsten. Det kan ha vært snakk om en mobil fangstbefolkning som har etterlatt seg få bosetningsspor, men dersom fangsten har vært en del av bondebefolkningens tilleggsnæring vil den ha foregått i sesonger og oppholdsstedene deres kan også ha vært av en midlertidig karakter. Et tredje alternativ er at fangstbuene rett og slett ikke er funnet enda. Fjellområdet er stort, og det er tidkrevende å registrere hele området.

Det er mulig at boplassene/fangstbuene har ligget der setrene ligger i dag. Paus (1969:20) skriver at Spekedalssetra har vært fjellseter i knapt 300 år. Før det var det fastboende samer i dalen. I følge dette har det vært fastboende samer i Spekedalen og ved Storlegda-anlegget i alle fall litt før 1600-tallet. Lenger nord er samene kjent for å være dyktig fangstfolk allerede på 800-tallet, hvor finneskatt og handel med finnene var en viktig del av økonomien (Zachrisson 1996). Også Mikkelsen påpeker samenes spesialisering på fangst og antyder at kongen kan ha knyttet til seg en same for å drifte anlegget på Dovre (Mikkelsen 1994:124). I Rondane finner vi helt konkrete spor etter samisk tilstedeværelse allerede i VT. Ved Aursjøen i Lesja er det funnet rekkeildsteder som er typiske for samiske boplasser. Disse er datert til 700-900 e. Kr. og ligger om lag 50 km fra massefangstanlegget på Einsethø (Hole 2013:71). Dette funnet gjør at man ikke skal utelukke Mikkelsens hypotese om at samiske fangstspesialister ble tilknyttet fangstanleggene i MA.

Det er rimelig å anta at kulturtilhørigheten til de som har benyttet fangstgropene kan ha variert gjennom tidene. I BA er det svært sannsynlig at fangst har vært en av primærnæringene for befolkningen i området. Ved Langsjøanlegget er det rimelig å anta at lokalitetene ved Buvika kan sees i sammenheng med i alle fall deler av fangstgroprekka. Hva som har vært tilfelle i RT er usikkert, men jeg mener det er liten tvil om at gravfeltet ved Vesle Sølensjøen må sees i sammenheng med i alle fall deler av Storlegda-anlegget. Når det gjelder VT og MA er det, som nevnt, rimelig å anta at det er i disse periodene groprekken har blitt benyttet i fullt omfang. På grunn av størrelsen på anleggene kan det trekkes paralleller til blant annet Dovre, hvor fangsten ser ut til å ha blitt organisert av en større makt som konge eller kirke. Med tanke på at Langsjøanlegget og Storlegda-anlegget bare er to av mange store fangstanlegg i disse fjellområdene, kan det se ut til at fangsten til tider har vært svært omfattende, og det kan ikke utelukkes at flere av anleggene på et tidspunkt har vært driftet av de samme aktørene. Undersøkelsen av gropene ga ingen ny informasjon om hvem som kan ha driftet fangsten, så jeg kommer derfor ikke til å foreta noen dypere analyse av etnisk identitet her. Det er likevel rimelig å anta at når fangsten har vært på sitt mest omfattende har ressursbehovet vært såpass stort at alle i området har vært involvert i fangsten, uavhengig av kulturtilhørighet.

I løpet av dette og de to foregående kapitlene har jeg forsøkt å svare på de tre problemstillingene fra innledningen (kap. 1). Resultatene fra utgravningene har gitt svar på spørsmålet om datering og samtidighet, analysen av registreringsmaterialet har gitt en

indikasjon på omfang og ressursbehov, og diskusjonen av motivasjon og identitet i dette kapitlet har tatt for seg organiseringen av fangsten i de ulike tidssegmentene. I neste kapittel vil jeg gjøre en oppsummering av arbeidet og resultatene jeg har fått.

7 SAMMENFATNING OG AVSLUTNING

I denne oppgaven har jeg tatt for meg utgravningene av to fangstgroper i kommunene Rendalen og Engerdal, nord i Hedmark. Målet har vært å tilføre ny kunnskap om groppfangst av rein i fjelltraktene i Øst-Norge gjennom resultatene fra disse utgravningene.

I dette kapitlet vil jeg forsøke å samle trådene og se på hvilke resultater jeg har fått. Første del av kapitlet vil ta for seg problemstillingene jeg presenterte innledningsvis og se på i hvilken grad disse er blitt besvart. Tilslutt vil jeg runde av med noen tanker omkring videre forskning og kort presentere den tredje fangstgropa som ble undersøkt i 2013. Resultatene fra denne måtte dessverre utelates fra analysene på grunn av tidspress.

7.1 OPPSUMMERING OG KONKLUSJON

I kapittel 4-6 har jeg forsøkt å svare på problemstillingene jeg presenterte i innledningen. Jeg vil her oppsummere resultatene fra disse tre kapitlene og se på konklusjonene i forhold til problemstillingene.

7.1.1 Datering og samtidighet

Hovedmålet med utgravningene var å gi økt kunnskap om gropenes plassering i tid, og se om dateringene samsvarte med andre dateringer fra området. Resultatet fra Grop 1 viser at denne gropa høyst sannsynlig har hatt to bruksfaser. En i YBA (1010-925 f. Kr.) og en i MVT/VT (660-820 e. Kr.). Det er rimelig å anta at hele fangstgroprekka har vært i bruk samtidig på et eller annet tidspunkt, men mangel på andre dateringer gjør det vanskelig å si noe sikkert. Ved Buvika i enden av groprekka ligger det lokaliteter som ut i fra materialet er datert til sen steinbrukende tid. Det er mulig at disse lokalitetene kan sees i sammenheng med gropas eldste fase, men det er ikke foretatt noen radiologisk datering av disse lokalitetene enda.

Dateringsresultatene fra Grop 2 viste at denne høyst sannsynlig har hatt minst 3 bruksfaser: RT (138-406 e. Kr.), MVT (570-650 e. Kr.) og MA (1160-1270 e. Kr.). Dateringen fra gammel markoverflate (1520-1420 f. Kr.) er i utgangspunktet ikke vurdert som en bruksfase. Dateringen fra MA er mer eller mindre samtidig med en datering fra et stolpefeste i andre enden av groprekka, som er datert til 1170-1290 e. Kr. Disse to dateringene indikerer at hele groprekka var i bruk på begynnelsen av 1200-tallet. Ut i fra

dateringsresultatene fra de to gropene er det ingen ting som tilsier at de to fangstgroprekkene Storlegda-anlegget og Langsjøanlegget har vært i bruk samtidig (tabell 5).

Tabell 5: Samlet oversikt over dateringsresultatene fra Grop 1 og 2.

DATERINGSRESULTATER					
Grop	Rekke	Prøvenummer	Kontekst	Datering BP	Kalibrert datering
1	Langsjøanlegget	KP2/Ua-46361	Gammel markoverflate	4201±31 BP	2890-2700 f. Kr.
		KP1/Ua-46360	I nedgravningen, høyt i massene	2821±32 BP	1010-925 f. Kr.
		Ua-46362	Stokk i myr mellom to groper	1276±32 BP	660-820 e. Kr.
2	Storlegda-anlegget	Speke05	Never fra veggen i nedgravningen	920 ± 30 BP	1160-1270 e.Kr.
		Speke10	Kull ved pinnen i sørenden	1770 ± 30 BP	138-345 e. Kr.
		Speke11	Pinne i sørenden, om lag 60 cm ned	1420 ± 30 BP	570-650 e. Kr.
		Speke12	Kull fra gammel markoverflate	3200 ± 30 BP	1520-1420 f. Kr.
		Speke15	Kull fra underkant av steinhelle i nordenden	1700 ± 30 BP	313-406 e. Kr.

7.1.2 Omfang og ressursbehov

En vurdering av omfanget ble gjort med utgangspunkt i avstanden mellom gropene på de to rekkene (tabell 6). Maksimal avstand mellom gropene for at de skal regnes til samme rekke ble satt til 1000 meter, ut i fra Magnus Lagabøters Landslov som sier at avstanden mellom groprekker skal være større enn at øksehugg kan høres. Forsøk på å finne ut hvor store avstander dette var i praksis, ga en maksimal avstand på om lag 1500 meter under optimale forhold.

Langsjøanlegget som Grop 1 ligger i består av ca. 80 groper. På grunn av bebyggelse og dyrket mark som bryter opp rekka, er det rimelig å anta at antallet har vært større. Det foreligger ingen publisert rapport av registreringen av denne rekka, men egne observasjoner og antallet groper i forhold til rekkens totale lengde tilsier at avstanden mellom gropene ikke overstiger 1000 meter. Det ble derfor gått ut i fra 80 groper når ressursbehovet skulle beregnes.

Storlegda-anlegget som Grop 2 ligger i består egentlig av 407 groper, men siden kun 358 av disse er dokumentert i registreringsrapporter, valgte jeg å gå ut i fra dette antallet i

beregningen av ressursbehov. Fra denne rekken finnes det både kartmateriale og koordinater som gjør det mulig å beregne avstanden mellom gropene, og den maksimale avstanden mellom to groper er på om lag 660 meter, noe som gjør det rimelig å anta at det har vært snakk om en helhetlig rekke. Samtidige dateringer fra Grop 2 og stolpefestet i en helt annen del av fangstanlegget tilsier at hele rekken var i bruk i MA.

Beregningen av ressursbehovet ble gjort på grunnlag av rekonstruksjonene av to elggroper på 1980-tallet, en med og en uten sperregjerde. Tidsforbruket ble beregnet ut i fra grunnforhold og størrelse på gropene. På grunn av variasjon i avstanden mellom gropene er det vanskelig å vurdere tidsforbruk på byggingen av sperregjerder og dette ble derfor utelatt i beregningene. Det totale tidsforbruket ble beregnet til 19 dagsverk per grop. Dette tilsier et totalt tidsforbruk på 1520 dagsverk for Langsjøanlegget og 6802 dagsverk for Storlegda-anlegget. I tillegg kommer byggingen av sperregjerder, vedlikehold og selve driften av anlegget med håndtering av fangsten. Dersom en går ut i fra at 10 personer har vært involvert i byggingen har det tatt rundt 680 dager å bygge Storlegda-anlegget og 152 dager å bygge Langsjøanlegget. På samme måte har 50 personer brukt henholdsvis 136 og 30 dager på de to groprekkene. Man kan fortsette å leke med tall på denne måten, men poenget er at groprekker av dette omfanget har krevd store ressurser og mannskaper. Det er viktig å påpeke at dette er omtrentlige beregninger som er gjort ut i fra at alle gropene i anlegget er blitt anlagt samtidig, noe som sannsynligvis ikke har vært tilfelle. Groprekkene har antakelig vært av et mindre omfang tidligere og blitt utvidet og slått sammen etter hvert som fangsten har ekspandert.

Tabell 6: Oversikt over de to undersøkte fangstgroprekkene.

FANGSTGROPANLEGG			
Navn	ID-nummer i Askeladden	Antall groper	Kommune
Storlegda-anlegget	ID 161962	358 (407)	Rendalen
Langsjøanlegget	ID 51084 ID 76486	ca. 80	Engerdal

7.1.3 Organisering

Det siste leddet i problemstillingen var knyttet til driften og organiseringen av fangsten. Her var det to elementer som var spesielt viktige å se nærmere på: motivasjon og identitet. Motivasjonen for fangsten har selvfølgelig variert i ulike tidsperioder. I BA har fangsten neppe hatt noen økonomisk funksjon, og har i stedet vært en viktig ressurs for eget bruk. Hva

som har vært motivasjonen i RT er litt vanskeligere å si, da mange funn på regionalt og overregionalt plan viser at det har foregått en utstrakt handel med Romerriket. Det er derfor mulig at fangsten delvis har hatt en økonomisk funksjon, men på grunn av manglende materiale fra undersøkelsesområdet som kan knyttes til dette er det rimelig å anta at fangsten har foregått til eget bruk. I MVT kan gravfeltet ved Vesle Sølensjøen knyttes til Storlegda-anlegget. Det er ikke påvist noen bosetningsspor, så det er mulig at gravfeltet har tilhørt en mobil befolkning. Det er ingen gjenstander i de undersøkte gravene som tyder på handel, og fangsten i denne perioden har nok også primært vært til selvhushold. Omfanget av groprekkene ser ut til å ha vært på sitt største i VT og MA, og det er liten tvil om at fangsten har hatt økonomisk verdi. Fangsten i disse periodene kan beskrives som en protoindustriell økonomi, et delvis markedsstyrt samfunn hvor redistribuerende nettverk og spesialisering har vært viktig. Sannsynligvis har fangsten helt eller delvis vært organisert av en maktelite som kirken, eller kronen (Mikkelsen 1994:173; Rundberget 2012:273, 311-315).

Felles for alle periodene er at det er få funn, noe som gjør det vanskelig å si noe om identiteten til de som har drevet fangsten. Kulturtilhørigheten har sannsynligvis variert i løpet av de ulike periodene. I de tidlige periodene er det sannsynlig at fangsten har vært tilknyttet en ikke bofast befolkning hvor det har vært primærnæringen. Etter hvert som det er blitt etablert en bofast jordbruksbefolkning i dalene er det mulig at fangsten har utgjort en tilleggsnæring i deler av året. Selv om gravfeltet ved Vesle Sølensjøen må sees i tilknytning til fangstanleggene, sier ikke disse noe sikkert om identitet. Gravene er vurdert som fangstmarksgraver, men det er kun en gjenstand som er ansett som typisk samisk. I VT og MA har fangsten hatt et slikt omfang at den, som tidligere nevnt, antakelig har blitt organisert av en overordnet makt. Fangsten i denne perioden har i stor grad vært knyttet til økonomi og handel, og har muligens vært spesialisert. Det finnes eksempler fra andre steder i landet hvor samene er blitt benyttet som fangstspesialister tilknyttet for eksempel kongen, som distribuerte varene videre til resten av landet og Europa. Hvorvidt dette har vært tilfelle her er vanskelig å si, men ressursbehovet har vært såpass stort, at de fleste i området må ha tatt del i fangsten, uavhengig av kulturell tilhørighet.

7.2 VIDERE FORSKNING

Resultatene fra utgravningene ga mye ny informasjon om fangsten i Rendalen og Engerdal, særlig med tanke på datering. Det gjenstår likevel mye arbeid for å kunne gjøre fullstendige

vurderinger av groprekkene. Flere groper bør undersøkes dersom man ønsker å få en bedre forståelse av fangsten. I tillegg må også groper fra andre rekker i disse fjellområdene undersøkes. Muligens kan det påvises at flere av rekkene har vært i bruk samtidig og skapt systemer av anlegg som har fangstet på det samme trekket i flere omganger, etter hvert som reinen har beveget seg sørover.

Sommeren 2013 ble det gjennomført en utgravning i Raudsjødalen i Tolga, nabokommunen nord for Rendalen og Engerdal. Denne gropa ligger i fjellområdet på nordsiden av Elgpiggen. Området kan være aktuelt å inkludere i videre undersøkelser til tross for at størrelsen på gropa tilsier at denne har vært anvendt til fangst av elg (pers. med. Jostein Bergstøl 07.03.2014). Dateringsresultatene fra denne utgravningen er forventet å foreligge i løpet av 2014.

Underveis i arbeidet med oppgaven er det flere spørsmål som har blitt relevante, særlig i tilknytning til håndteringen av fangsten. Et av spørsmålene som melder seg er om det har vært en eller flere slakteplasser tilknyttet rekkene og hvor har de ligget? Hvor er alt avfallet fra fangsten blitt av? Ved Sumtangen på Hardangervidda og Einsethø i Dovre er det avdekket store møddinger med reinsdyrbein. Slike er ikke blitt registrert i dette området i det hele tatt, til tross for at fangsten ser ut til å ha vært like omfattende. Det er lite sannsynlig at viltet har blitt fraktet ned til bygda før det er blitt delt. Med andre ord må det finnes spor etter dette i fjellområdene et sted. På samme måte bør det også finnes spor etter oppholdsstedene til de som har drevet fangsten. For å kunne holde øye med rekkene må man ha oppholdt seg i fjellene. Ved en så lang rekke som Storlegda-anlegget er det til å med mulig at det har vært flere fangstbuer langs groprekka. Dette er problemstillinger som bør undersøkes nærmere ved senere anledninger.

LITTERATUR

Amundsen, H. R.

2011 *Mot de store kulturtradisjonene. Endringsprosesser fra tidligneoletikum til førromersk jernalder mellom Mjøsa og Femunden.* Institutt for arkeologi, konservering og historie. Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo.

Amundsen, T.

2007 Elgfangst og Bosetning i Gråfjellområdet. Gråfjellprosjektet Bind II. *Varia* 64. Kulturhistorisk museum, Fornminneseksjonen, Oslo.

Andrén, A.

1997 *Mellan Ting och Text. En introduktion till de historiska arkeologierna.* Brutus Östlings Bokförlag Symposion, Stockholm.

2006 Ett omöjligt uppdrag? Att arkeologiskt studera nordisk förkristen religion. *Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien. Årsbok MMVI.* Almqvist & Wiksell International, Stockholm.

Barth, F.

1969 Introduction. *Ethnic groups and boundaries. The social organization of culture difference:*9-38. Redigert av Fredrik Barth. Gyldendal, Oslo.

Barth, S. og E. K. Barth

1981 Fangstanlegg for rein på Storhøa i Engerdal. *Årbok* nr. 9. Norsk Skogbruksmuseum. Elverum Trykk A/S, Elverum.

Barth, S. og E. K. Barth

1986 Fangstgraver i Engerdals vestfjell. *Årbok* nr. 11. Norsk Skogbruksmuseum. Elverum Trykk A/S, Elverum.

Bergstøl, J.

1997 Fangstfolk og bønder i Østerdalen. *Varia* 42. Kulturhistorisk museum, Fornminneseksjonen, Oslo.

2004 Fangstfolk eller samer i Østerdalen? I *Samisk forhistorie : Rapport fra konferanse i Lakselv 5.-6. september 2003*, Mia Krogh og Kjersti Schanche (red.), s. 62-80. Varanger Samiske Museums Skrifter 2004, Varangerbotn.

2008 *Samer i Østerdalen? En studie av etnisitet i jernalderen og middelalderen i det nordøstre Hedmark.* Acta Humaniora Nr. 325. Det humanistiske fakultet. Universitetet i Oslo. :406.

2014 *Rapport Arkeologisk Utgravning. Sikringsundersøkelse av fangstgrop ved Langsjøen, Engerdal, Hedmark.* Kulturhistorisk Museum, in press.

Bergstøl, J. og P. O. Mathiesen

- 2006 *Arkeologisk utgravning av fangstgroper ved Kverninga. Søvollen Setersameie, Rendalen kommune, Hedmark*. Kulturhistorisk Museum, Oslo.
- Bergstøl, J. og G. Reitan
2008 Samer på Dovrefjell i vikingtiden. *Historisk tidsskrift* Bind 87:9-27. Universitetsforlaget, Oslo.
- Bolstad, G.
1980 *Femunden. Utnyttelsen av naturgrunnlaget i steinalder og eldre jernalder*. Avhandling for magistergraden i nordisk arkeologi. Universitetet i Bergen.
- Bugge, A. R. og F. Hødnebo
1958 *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder*, Bind 3. Gyldendal Norsk Forlag, Oslo.
- Bull, J. B.
1919 *Rendalen: dens historie og bebyggelse*. Bind I. Gyldendal Forlag, Oslo.
- Byggstøyl, I.
2012 *Fangstmarksgraver i Hedmark. En analyse av kulturelle markører i gavmateriale og gravform*. Masteroppgave i arkeologi. Institutt for arkeologi, konservering og historie. Det humanistiske fakultet. Universitetet i Oslo.:90.
- Damlien, H.
2011 Kunnskaper i Grenseland? Elvemøtet i Åmot (Hedmark) som arena for råstoff- og teknologiske strategier i sen steinbrukende tid. *Primitive tider* 13:31-45. Representralen ved Universitetet i Oslo, Oslo.
- Eriksen, T. H.
2010 *Ethnicity and nationalism. Anthropological perspectives*. Pluto Press, Chippenham, England.
- Fahlander, F.
2004 Archaeology and Anthropology - Brothers in Arms? On Analogies in 21st - century Archaeology. I *Material Culture and Other Things. Post-disciplinary Studies in the 21st Century*, redigert av Fahlander, Fredrik & Oestigaard, Terje.
- Gansum, T., G. Jerpåsen og C. Keller
1997 Arkeologisk landskapsanalyse med visuelle metoder. *AmS-Varia* 28 Arkeologisk museum i Stavanger.
- Gollwitzer, M.
1996 Arkeologi - en vitenskap uten grenser. Et eksempel fra Midt- Skandinavia. *Nicolay* (69/70): 34-40, Oslo.
- Gustafson, L.
2001 *Snertingdal. Rapport. Undersøkelse av sperregjerde i fangstgroppsystem (R26) for elg i Snertingdal. Kråkhovdet, 256/1 m.fl., Gjøvik kommune, Oppland*.

Universitetets kulturhistoriske museer. Oldsaksamlingen, Fornminneseksjonen. Oslo.

Hodder, I.

1982 *The Present Past: an introduction to anthropology for archaeologists*. Pica Press, New York.

1999 *The Archaeological process: An Introduction*. Blackwell Publisher, Oxford.

Hole, R.

2013 *Massefangstanlegg for villrein. Ei studie av sosial kontekst basert på romlege og kronologiske variablar*. Mastergradsoppgåve i arkeologi. Det humanistiske fakultet. Institutt for arkeologi og religionsvitenskap Noregs teknisk-naturvitskaplege Universitet (NTNU), Trondheim.:108.

Holm, I.

2005 The Forest Finns of Norway and Sweden and their use and conception of the landscape. "*Utmark*" *The Outfield as Industry and Ideology in the Iron Age and the Middle Ages*. Redigert av Holm, I., Innselset, S og Øye, I. UBAS - University of Bergen Archaeological Series. International 1, Bergen.

Holseng, O.

2004 *Et fangstgropssystem i Orvdalen, Rendalen. Kulturhistorisk kontekst belyst ut fra dateringsproblematikk*. Upublisert hovedfagsoppgave i arkeologi. Institutt for arkeologi og religionsvitenskap og vitenskapsmuseet. Seksjon for arkeologi og kulturhistorie. NTNU, Trondheim.

Indrelid, S., A. K. Hufthammer og K. Røed

2007 Fangstanlegget på Sumtangen, Hardangervidda - utforskningen gjennom 165 år. *Viking. Norsk arkeologisk årbok, bind LXX:125-154*, Oslo.

Jacobsen, H.

1989 Et rekonstruert fangstanlegg ved Dokkfløyvatn. *Viking LII:114-132*, Oslo.

Jacobsen, H. og J.-R. Follum

2008 *Kulturminner i Norge. Spor etter mennesker gjennom 10 000 år*. Tun forlag, Oslo.

Jacobsen, H. og J. H. Larsen

1991 *På reise i din egen historie... eller Gausdal og Nordre Lands kulturhistorie gjennom 10 000 år*. Skolekontorene i Gausdal og Nordre Land kommuner.

Johansson, T.

1984 *Vi byggde en fångstgrop*. Institutet för förhistorisk teknologi. Nr.9. Östersund.

Johnson, M.

2010 *Archaeological Theory, an Introduction*. Wiley-Blackwell, West Sussex.

- Jones, A.
2002 *Archaeological Theory and Scientific Practice. Topics in contemporary archaeology*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Jones, S.
1997 *The archaeology of ethnicity – constructing identities in the past and present*. Routledge, London.
- Jordhøy, P.
2007 Gamal jakt- og fangstkultur som indikatorar på trekkmonster hjå rein. Kartlagde fangstanlegg i Rondane, Ottadalen, Jotunheimen og Forollhogna. *NINA Rapport* 246. Norsk institutt for naturforskning, Trondheim.
- Jordhøy, P., S. A. Hoem og K. S. Binns
2005 Gammel jakt- og fangstkultur som indikatorer for eldre tidars jaktorganisering, ressurspolitikk og trekkmonster hos rein i Dovretraktene. *NINA Rapport* 19. Norsk institutt for naturforskning, Trondheim.
- Lunden, K.
1972 *Økonomi og Samfunn. Synspunkt på økonomisk historie*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Manker, E.
1960 Fångstgropar och Stalotomter. Kulturlämningar från Lapsk Forntid. Nordiska Museet: *Acta Lapponica*. XV. Almqvist & Wiksell Boktryckeri Aktiebolag. Uppsala.
- Mathiesen, P. O.
2002 *Fangstområdet ved Elgpiggen. En foreløpig registreringsrapport om fangstanlegget som ble avdekket og kartlagt høsten 2002*. Rendalen.

2003 Jakthistorie i *Rendalsnytt. Informasjon fra Rendalen kommune*. Nr. 4. Prinfor DM, Hamar.

2005 *Prosjekt - fangstkultur i fjellet. Kartlegging av sporene etter fortidens villreinfangst i Rendalsområdet*. Årsrapport 2004. Norsk Institutt for Naturforskning, Rendalen.
- Mathiesen, P. O. og T. Andreassen
2009 *Spor fra gamle fangstmarker*. Flisa Trykkeri, AS, Flisa.
- Mikkelsen, E.
1994 *Fangstprodukter i vikingtidens og middelalderens økonomi: organiseringen av massefangst av villrein i Dovre*. Universitetets oldsaksamlings skrifter. Ny rekke; 18. Universitetets oldsaksamling, Oslo.
- Narmo, L. E.
2000 *Oldtid ved Åmøtet. Østerdalens tidlige historie belyst av arkeologiske utgravinger på Rødsmoen i Åmot*. Åmot historielag, Rena.

NINA

2009 *Notat om bakgrunn og framdriftsplan for nasjonal kartlegging av fangstanlegg for rein i Sør-Norske fjell*. Norsk institutt for Naturforskning, Trondheim.

Olsen, B.

1997 *Fra ting til tekst. Teoretiske perspektiv i arkeologisk forskning*. Universitetsforlaget, Oslo.

Olsen, B. og Z. Kobylinski

1991 Ethnicity in anthropological and archaeological research: a Norwegian-Polish perspective. *Archaeologia Polona*, vol. 29:5-27.

Paus, H.

1969 Dyregravene i Rendalens høyfjell. En preliminær meddelelse. . *Medlemsblad Den Norske Veterinærforening*. Nr. 1, Årgang 21. Oslo.

1975 Dyregravene ved Øversjøen - Et fangstanlegg som sperrer av en fjelldal. *Norsk Veterinær Tidsskrift*. Nr. 6, Årgang 87. Oslo.

Porr, M.

1999 Archaeology, Analogy, Material Culture, Society: An Exploration. I *Ethno-Analogy and the reconstruction of Prehistoric Artefact Use and Production*. *Urgeschichtliche Materialhefte* 14. Redigert av Porr, Martin & Owen, Linda R.

Rundberget, B.

2012 *Jernets dunkle dimensjon. Jernvinna i sørlige Hedmark. Sentral økonomisk faktor og premiss for samfunnsutvikling c. AD700-1300*. Avhandling for graden Ph.d. Institutt for arkeologi, konservering og historie. Det humanistiske fakultet. Universitetet i Oslo.

Skjølsvold, A.

1981 En tidlig romertids grav i Rendalsfjellene. *Viking XLIV*. Sørensen Trykkerier A/S. Oslo.

Solberg, B.

2003 *Jernalderen i Norge. 500 før Kristus til 1030 etter Kristus*. Cappelen akademisk forlag, Oslo.

Spånberg, M. B.

2014 *Rapport Arkeologisk Utgravning. Fangstgrop. Spekelia, 71/27, Rendalen, Hedmark*. Kulturhistorisk Museum, Oslo.

Stene, K.

2010 Steinalderundersøkelser ved Rena Elv. Gråfjellprosjektet Bind III. *Varia* 76. Kulturhistorisk museum, Fornminneseksjonen, Oslo.

Stenvik, L. F.

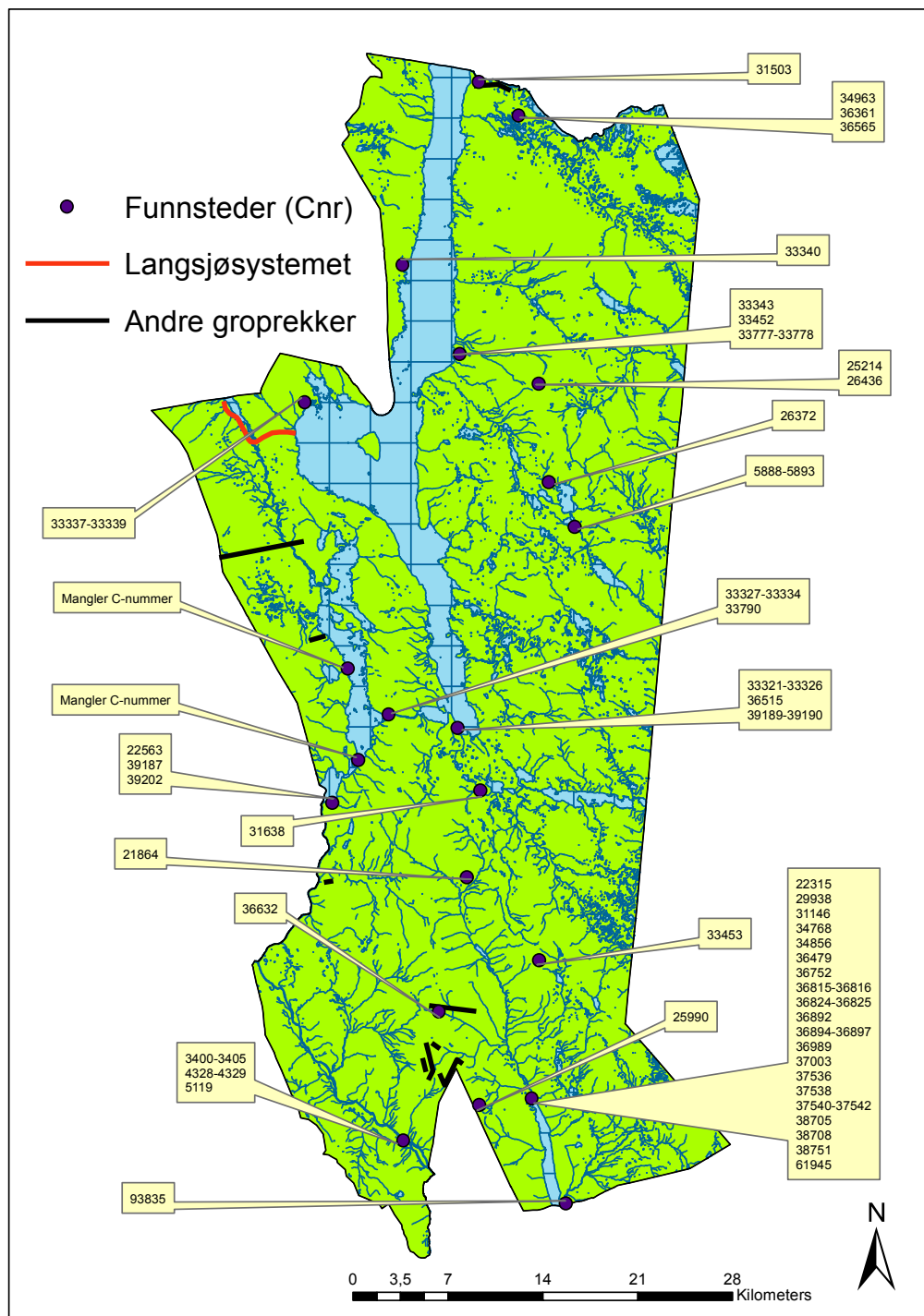
- 1987 Tidlig jernproduksjon i Midt-Norge. I Julku, K. (red.): *Archaeologica historica*. Nordkalotten i en skiftande värld: -kulturer utan gränser och stater över gränser. Tredje nordiska symposiet om Nordskandinaviens historia och kultur. *Studia Historica Septentrionalia* Nr. 14:1-2, s.99-119. Rovaniemi.
- Svensson, E.
2005 Utmark som Landskap. I "Utmarkens grøde" Mellom registrering og utgravning i Gråfjellområdet, Østerdalen. *Varia* 59. Kulturhistorisk museum Fornminneseksjonen, Oslo.
- Taranger, A.
1915 *Magnus Lagabøters Landslov*. Scandinavian University Books. Universitetsforlaget / Oslo / Bergen.
- Vorren, Ø.
1958 Villreinfangst med fangstgjerder og fallgraver. *Årbok Nr. 1*. Norsk Skogbruksmuseum. Skogbruk, jakt og fiske, 1954-1957. Red. A. Skjølsvold. Elverum Trykk. Elverum.
- Zachrisson, I.
1996 Pelsverk fra nord - hardvaluta i Europa. *Spor - fortidsnytt fra Midt-Norge*. Årgang 11. Nr.1. Trondheim.

1997 *Möten i gränsland. Samer och germaner i Mellanskandinavien*. Monographs. Vol 4. Statens Historiska Museum, Stockholm.
- Østmo, E. og L. Hedeager
2005 *Norsk Arkeologisk Leksikon*. Pax Forlag. Oslo.
- Øye, I.
2005 Introduction. I "Utmark" *The Outfield as Industry and Ideology in the Iron Age and the Middle Ages*. Redigert av Holm, I., Innselset, S og Øye, I. UBAS - University of Bergen Archaeological Series. International 1, Bergen.

APPENDIKS 1 – ENGERDAL

Oversikt over materiale fra BA til og med MA fra Engerdal. Materialet som er markert med grått er også omtalt i selve avhandlingen.

Engerdal kommune ble dannet i 1911 da deler av nabokommunene Trysil, Rendalen, Tolga og Røros ble slått sammen. Engerdal har drøyt 1500 innbyggere fordelt på 2195km². (http://www.engerdal.kommune.no/om_engerdal/Sider/side.aspx#&panell1-2).

KATALOG ENGERDAL						
Cnr	Unr	Periode	Gård/Bruk	Gjenstandstype	Kontekst	Merknad
		SN/BA/FRJ	Isterfossen	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Isteren.	
		SN/BA/FRJ		Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. SV-enden Isteren.	
		SN/BA/FRJ		Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. SØ-enden Isteren.	
		SN/BA/FRJ		Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. SØ-enden Isteren.	
		SN/BA/FRJ		Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. SØ-enden Isteren.	
		SN/BA/FRJ		Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. SØ-enden Isteren.	
		SN/BA/FRJ		Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. SØ-enden Isteren.	
		SN/BA/FRJ		Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. SØ-enden Isteren.	
		SN/BA/FRJ		Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. SØ-enden Isteren.	
		SN/BA/FRJ		Flateretusjert flint (mulig)	Strandsone. SØ-enden Isteren.	
		SN/BA/FRJ		Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. SØ-enden Isteren.	
		SN/BA/FRJ		Flateretusjert kvartsitt. Mulig flateretusjert flint	Strandsone. SØ-enden Isteren.	
		SN/BA/FRJ		Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. SØ-enden Isteren.	
		SN/BA/FRJ	Søndre Røsandén	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Femund.	
		SN/BA/FRJ	Søndre Røsandén	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Femund.	
		SN/BA/FRJ	Søndre Røsandén	Flateretusjert kvartsittpil	Strandsone. Femund.	
		SN/BA/FRJ	Søndre Røsandén	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Femund.	

		SN/BA/FRJ	Søndre Røsand	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Femund.	
		SN/BA/FRJ	Søndre Røsand	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Femund.	
		SN/BA/FRJ	Søndre Røsand	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Femund.	
		SN/BA/FRJ	Søndre Røsand	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Femund.	
		SN/BA/FRJ	Søndre Røsand	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Femund.	
		SN/BA/FRJ	Dammen ved Røsand	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone (dam). Femund.	
		SN/BA/FRJ	Søndre Røsand	Flateretusjert kvartsittpil	Strandsone. Femund.	
3400-3405		VT	Husfloen	Øks Saks Kniv Spenne x3 Armrings	Mulig grav	
4328		VT	Husfloen	Perle x2	Mulig grav	
4329		MA	Husfloen	Pil	Løsfunn	
5119		MVT	Husfloen	Sverd	Løsfunn	
5888-5893		VT		Sverd Øks Pil x9 Kniv Nål Bryne	Grav	Fangstmarksgrav ved fjellgutusjøen, nær grensa til Sverige. Nålen er en ringspenne av bronse med nål av jern. Sverdet er tveegget.
21864		SN/BA/FRJ	Nord for Engerdalssetra	Kvartsittspyd, lansettformet	I myr, nær seter.	
22315		MA	Heggeriset	Pil	Løsfunn	
25214	a-b	VT		Pil x2	Løsfunn	
25990		MVT		Kniv	Løsfunn	Funnet mellom Tverrfjellet og Storhøa, vest for Engersjøen.
26372		YJA	Elgådalen	Celt	Løsfunn	
26436		SN/BA/FRJ		Kvartsittpil, lansettformet, rød	I fjellet Elgåhogna.	
29938		MA	Sætre	Pil	Løsfunn	
29941		MA		Spyd	Løsfunn	

30637	a-c	SN/BA/FRJ	Eidet	Flateretusjerte kvartsittpil (emne)	Strandsone. Engeren.	
31146		VT	Sætre	Spyd	Løsfunn	
31503		SN/BA/FRJ	N-siden Røas utløp	Skaftfurekølle, atypisk	Ved elveutløp. Femund.	
31638		MA	Sørjoten	Pil	Løsfunn	
33321	a-b	SN/BA/FRJ	Femundsenden	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Femund.	
33322	a-c	SN/BA/FRJ	Femundsenden	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Femund.	
33323		SN/BA/FRJ	Elvodden	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Femund.	
33324	a-b	SN/BA/FRJ	Elvodden	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Femund.	
33325	a-e	SN/BA/FRJ	Elvodden	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Femund.	
33326	a-e	SN/BA/FRJ	Elvodden	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Femund.	
33327	a-c	SN/BA/FRJ	Gløtbukta	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Femund.	
33328	a-d	SN/BA/FRJ	Gløten	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Femund.	
33329	a-g	SN/BA/FRJ	Gløten	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Femund.	
33330	a-d	SN/BA/FRJ	Gløten	Flateretusjert kvartsittpil	Strandsone. Femund.	
33331		SN/BA/FRJ	Gløten	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Femund.	
33332	a-d	SN/BA/FRJ	Gløten	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Femund.	
33333	a-f	SN/BA/FRJ	Gløtholmen	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Femund.	
33334	a-h	SN/BA/FRJ	Gløtbukta	Flateretusjerte kvartsittpiller	Ved jordfast stein. Femund.	
33337		SN/BA/FRJ	Buvika I	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Femund.	Tolket som boplass.

33338		SN/BA/FRJ	Buvika II	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Femund.	Tolket som boplass.
33339		SN/BA/FRJ	Buvika III	Flateretusjert kvartsittpil	Strandsone. Femund.	Tolket som boplass.
33340	a-g	SN/BA/FRJ	Munkfoten	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Femund.	
33343	a-d	SN/BA/FRJ	Elgå, Store	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Femund.	
33452		VT		Spyd	Løsfunn	Trolig spydspiss tilsvarende Petersens type M. Samlet lengde 21 cm.
33453		VT		Pil	Løsfunn	
33777		SN/BA/FRJ	Elgåa	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Femund.	
33778	a-c	SN/BA/FRJ	Sandvika	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Femund.	
34768	a-c	MA	Westgård	Øks x2 Grev	Løsfunn	
34856		YJA	Kolbu Øvre	Celt	Løsfunn	
34963	a-c	SN/BA/FRJ		Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Røavassdraget.	
36361	a-e	SN/BA/FRJ		Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Røavassdraget.	
36479	a-k	SN/BA/FRJ	Heggeriset Store	Flateretusjert kvartsitt	I oppgravd grus.	
36515	a-b	SN/BA/FRJ	Femundsenden	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Femund.	
36565		SN/BA/FRJ		Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Røavassdraget.	
36632	I-III	VT		Spiddestokk x4 Spile x19 Ukjent	Fangstgrop	Veundåsen
36752		VT	Heggeriset Store	Pil	Løsfunn	
36815	a-f	SN/BA/FRJ	Heggeriset Store	Flateretusjerte kvartsittpiler	Strandsone. Engeren.	
36816		SN/BA/FRJ	Heggeriset Store	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Engeren.	

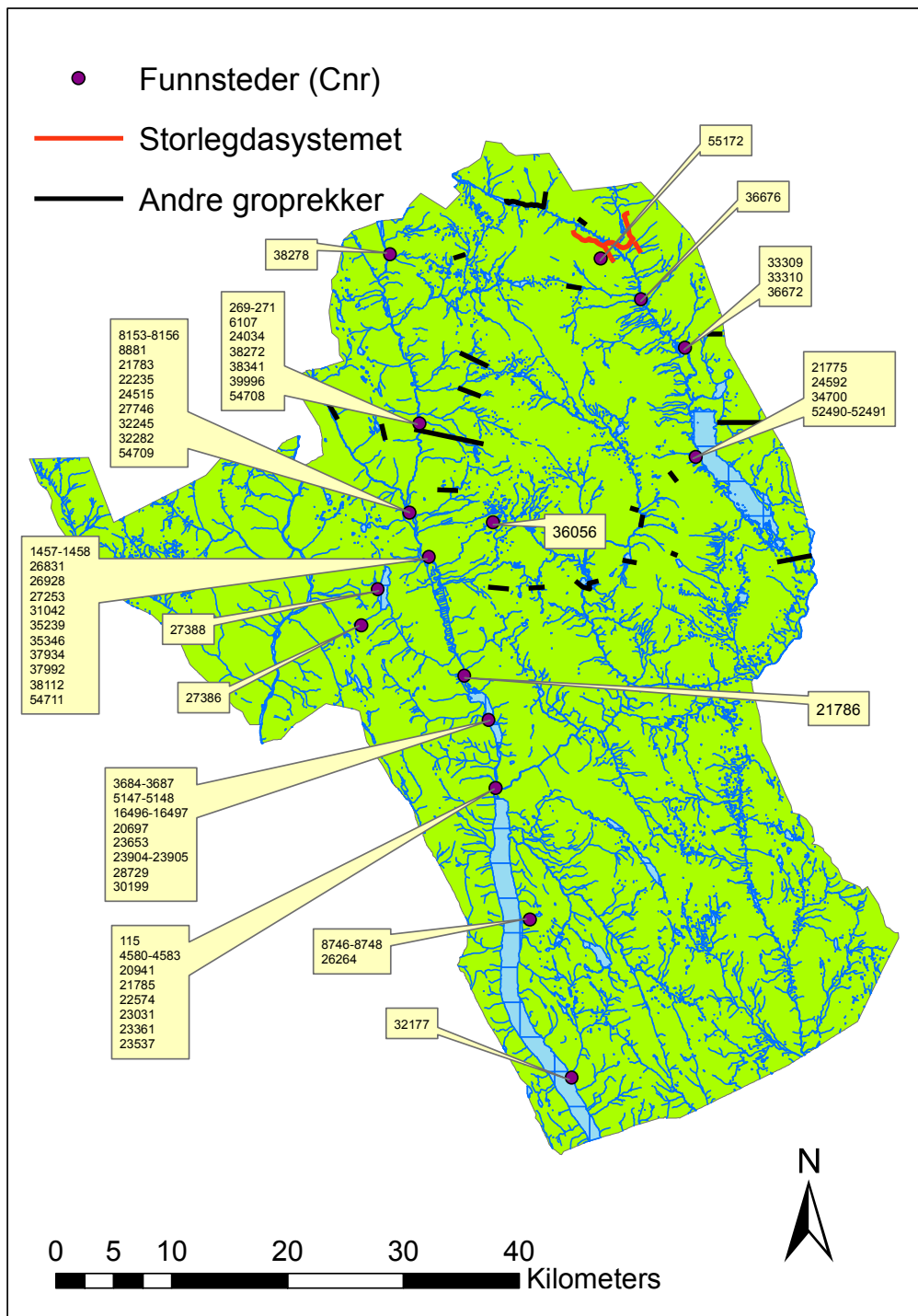
36824	a-n	MA	Kolbu Øvre	Kniv x9 Ukjent x4 Skoning	Løsfunn	
36825	a-d	MA	Gjermundsgård	Kniv Pil Ukjent x2	Løsfunn	
36826	a-b	MA	Westgård	Ukjent Spiker	Løsfunn	
36827		MA	Kolbu Øvre	Ukjent	Løsfunn	
36892	a-d	SN/BA/FRJ	Heggeriset Store	Flateretusjert kvartsitt	I oppgravd jord.	
36894	a-c	SN/BA/FRJ	Heggeriset Store	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Engeren.	
36895	a-d	SN/BA/FRJ	Heggeriset Store	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Engeren.	
36896	a-d	SN/BA/FRJ	Heggeriset Store	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Engeren.	
36897	a-d	SN/BA/FRJ	Heggeriset Store	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Engeren.	
36989		SN/BA/FRJ	Heggeriset Store	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Engeren.	
37003	a-ai	SN/BA/FRJ	Heggeriset Store	Flateretusjert kvartsitt	Dyrka mark.	
37536	a-f	SN/BA/FRJ	Heggeriset Store	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Engeren.	
37537		SN/BA/FRJ	Heggeriset Store	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Engeren.	
37540	a-d	SN/BA/FRJ	Heggeriset Store	Flateretusjert kvartsitt	Dyrka mark.	
37541	a-h	SN/BA/FRJ	Heggeriset Store	Flateretusjert kvartsitt Skaftfurekølle, type B	Dyrka mark.	
37542	a-i	SN/BA/FRJ	Heggeriset Store	Flateretusjert avfall	Strandsone. Engeren.	
37548	a-c	SN/BA/FRJ	Heggeriset Store	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Engeren.	
38705	a-b	SN/BA/FRJ	Heggeriset Store	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Engeren.	

38708		SN/BA/FRJ	Heggeriset Store	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Engeren.	
38751	a-b	SN/BA/FRJ	Heggeriset Store	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Engeren.	
39187	a-h	SN/BA/FRJ		Flateretusjerte kvartsittpiler	Strandsone. Galtsjøen.	
39189	a-b	SN/BA/FRJ	Femundsenden	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Femund.	
39190	a-b	SN/BA/FRJ	Elvodden	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Femund.	
39202	a-b	SN/BA/FRJ		Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Galtsjøen.	

APPENDIKS 2 – RENDALEN

Oversikt over materiale fra BA til og med MA fra Rendalen. Materialet som er markert med grått er også omtalt i selve avhandlingen.

Rendalen kommune er Sør-Norges største landkommune (3178km²) og har, i følge kommunens nettsider, omtrent 1900 innbyggere (<http://www.rendalen.kommune.no/14761.4778.Rendalssamfunnet.html>)

KATALOG RENDALEN						
Cnr	Unr	Periode	Gård/Bruk	Gjenstandstype	Kontekst	Merknad
		SN/BA/FRJ	Trysilsameiet	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Vesle Sølensjøen.	
		SN/BA/FRJ	Trysilsameiet	Flintavslag	Ved gravfelt. Vesle Sølensjøen.	
		SN/BA/FRJ	Trysilsameiet	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Vesle Sølensjøen.	
		YBA/FRJ	Elvål	Porfyrøks	Ved gårdstun. Rituell kontekst.	
		SN/BA/FRJ	Hagen Nedre	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Storsjøen.	
		SN/BA/EJA	Utstu Lomnes	Skålgropstein	På Setervoll.	
		SN/BA/EJA	Hole Nedre	Skålgropstein	På Setervoll.	
115		VT	Ås	Spyd	Løsfunn	
269-271		VT	Lillestue Undset	Spenne x2 Halsring	Depotfunn	To spenner og en halsring av sølv.
754		VT		Spenne	Løsfunn	
1457-1458		VT	Hårset	Spenne Pil	Gravfunn	
1599		VT		Spenne	Mulig grav	
3684-3687		JA	Lomnes	Spyd x2 Kniv Saks	Gravfunn	
4580-4583		MVT	Ås	Sverd Celt Øks Ljå	Gravfunn	
5147-5148		MVT	Otnes	Barre Celt	Løsfunn	
6107		VT	Unset	Spenne	Gravfunn	
6108-6109		VT	Unset	Saks Kniv	Løsfunn	
8153		VT	Hogset	Spenne	Løsfunn	
8154		500-tallet	Fonnås	Spenne	Løsfunn	
8155	a-b	VT	Fonnås	Spenne x2	Gravfunn	
8156		YJA	Fonnås	Spenne	Gravfunn	
8746-8747		MVT	Strandvolden	Sverd Spyd	Løsfunn	
8881		VT	Helstad	Smeltedigel	Jordfunn	
14005		VT		Sverd	Løsfunn	

14006		VT		Spyd	Løsfunn	
16496-16497		VT	Kvernes	Spenne Armring	Gravfunn	
20697	a-k	VT	Åkre	Spyd Øks Rangle Bissel Bryne Kar x2 Ukjent x2	Gravfunn	
20941		VT		Spyd	Løsfunn	
21775	a-b	MA		Fiskekrok Sag	Løsfunn	
21783	a-b	YJA	Elvål	Smykke Kjede	Løsfunn	
21784		Uviss tid		Garnfløtt	Løsfunn	
21785	a-c	JA		Ukjent x3	Gravfunn	
21786		VT		Ljå	Løsfunn	
22235		VT		Linhekle	Gravfunn	
22574	a-b	Uviss tid		Tyngde x2	Løsfunn	
22574	c	SN/BA/FRJ	Hagen Søndre	Skaftfurekølle, type D	I røys (sekundært). Storsjøen.	
23031	a-f	SN/BA/FRJ	Aas	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Storsjøen.	
23361		SN/BA/FRJ	Aas	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Storsjøen.	
23537		SN/BA/FRJ	Aas	Flateretusjert kvartsitt	Strandsone. Storsjøen.	
23653	a-e	MVT	Vesterheim Søndre	Sverd Spyd Øks Sigd Kniv	Gravfunn	
23904		VT	Balstad	Sverd	Løsfunn	
23905		VT	Balstad	Sverd	Løsfunn	
24034		VT	Nordistuen	Sverd	Løsfunn	
24515		MA	Helstad Øvre	Øks	Løsfunn	

24592	a-h	VT		Sverd Kniv Pil x8 Øks Beslag Ildstål Ildslagningsstein	Gravfunn	Ved Sølensjøen
26264		MVT	Strandvolden	Pil	Løsfunn	
26831	a-o	MA	Nordset	Runebomme- hammer Pil x2 Spore Lysholder Ukjent x2 Kniv Saks Spinnehjul x5	Koksteinshaug	Runebomme- hammeren: Skaft av horn til hammer til samisk sjamantromme.
26928		VT	Sørberget	Øks	Løsfunn	
27253		VT	Hårset Nordre	Spyd	Løsfunn	
27386		VT		Spyd	Løsfunn	
27388		VT		Hakke	Løsfunn	
27746		MA	Fonnås	Pil	Løsfunn	
28729		VT	Gamle Jotheim	Øks	Løsfunn	
30199	a-d	VT	Otnes	Spyd Skjoldbule Pil x2 Ukjent	Gravfunn	
31042		MA	Nordset	Øks	Løsfunn	
32117		MA	Sjøli Øvre	Øks	Løsfunn	
32245		VT	Fonnås	Pil	Løsfunn	
32246		VT	Messingstuen	Kniv	Løsfunn	
32247		VT	Messingstuen	Kniv	Løsfunn	
32248		VT	Messingstuen	Nål	Løsfunn	
32281		MA	Messingstuen	Kniv	Løsfunn	
32282		VT	Fonnås	Pil	Løsfunn	Av jern. Lengde 13,6 cm. Opphøyd og flathamret midtribbe, østlig type. Finnes ofte i samiske kontekster.
32283		MA	Messingstuen	Torn	Løsfunn	

32284		MA	Messingstuen	Kniv	Løsfunn	
32293		500-tallet	Messingstuen	Pil	Løsfunn	
32498		VT		Kniv	Løsfunn	
33309	a-r	YJA		Celt Rasp Fil Hammer Pil x3 Skraper x2 Kniv Bryne x2 Sag Ukjent x6	Gravfunn	Vesle Sølensjøen. Gravrøys, ingen spor etter den døde. Sannsynligvis skjellettbegravelse. Utgravd 1970 av Arne Skjølsvold.
33310	a-b	YJA		Ildflint x5 (?) Ukjent	Gravfunn	Vesle Sølensjøen. Undersøkt av Arne Skjølsvold i 1971.
34700		MVT		Pil	Løsfunn	
35239		MVT	Grindalen	Sverd	Løsfunn	
35346	a-b	VT	Høye Nordre	Armring Skje (?)	Løsfunn	
36056		VT	Nystu Mømb	Pil	Løsfunn	
36672	a-h	MVT		Ten x2 Meisel Slire Ukjent x4	Gravfunn	Vesle Sølensjøen. Funnet av Arne Skjølsvold i 1972. Brannlag tyder på at det har vært likbål.
36676	a-f	EJA		Kniv Kam Bein (menneske) Bein (ukjent art) x2 Ukjent Prøve (trekull)	Gravfunn	Fangstmarksgrav ved Skjellåvolden.
37934		MA	Bjørkely	Hestesko	Løsfunn	
37992		VT	Bjørkely	Pil	Løsfunn	
38112	a-i	MA	Nordset	Tyngde x2 Kam Spinnehjul Skålgropstein Ukjent x4	Koksteinshaug	
38272		MA	Grindflek	Hestesko	Løsfunn	
38278		MA	Finstad	Hestesko	Løsfunn	
38341		MA	Grindflek	Hestesko	Løsfunn	
39282		EJA		Beltestein	Løsfunn	

39996		MA	Grindflek	Hestesko	Løsfunn	
52490	a-b	Uviss tid	Åkeråsetra	Kniv x2	Løsfunn	
52491		YJA	Åkeråsetra	Avlstein av kleber	Løsfunn	
52854		JA		Skraiper	Ved grav	Vesle Sølensjøen. Z-formet skinnskraper av jern. Østlig type, opptrer i samiske kontekster. Funnet i 2001 like ved en av gravene.
54707		MVT	Steigen	Sverd	Mulig grav	
54708		VT	Romenstad Søndre	Sverd	Gravfunn	
54709		VT	Elvål	Øks		
54710		YJA	Mømb Nordstu	Sverd	Mulig grav	
54711	a-b	VT	Nystu Mømb	Pil x2		
55172		Uviss tid		Spade		
55173		YJA		Tverrøks av jern	Fangstgrop	Ved fjellelven Neka.